

A V É G K E Z D E T E É S A K E Z D E T K E Z D E T E

avagy a „szovjet“ övezet eseményeiről Sztalin halála után

Irta: Milován Gyilász

1.

A KOMBINATORIKA BÍRÁLATA

Az emberi ész végtelen, bölcseségben és balgaságban egyaránt. Hogy minden konkrét koponya mégis végesnek bizonyul, az természeti és társadalmi adottságainak következménye — egy ember, egy nemzedék, egy adott rendszer embereinek megismerési lehetőségei és ismeretei csak meghatározott fókig terjednek, határt von életük tartama, korszakuk és életkörülményeik. Az új valóság megismeréséhez új gyakorlat és új elme kell. Ezzel azonban egyetlen emberi elme sem hajlandó megbékélni, szüntelenül tovább „dolgozik”, akkor is, ha nem tud behatolni az új valóságba. Kínlódik, ügyeskedik, kapcsolatokat eszel ki, a végletekig feszíti a természet- és tapasztalatadta lehetőségeit. Azonban minden hiábavaló. Míg egyesek megismerésekre képesek, mert akaratuktól függetlenül olyan körülményekbe csöppentek és legyőzték a szűkségszerűséget azáltal, hogy alárendelték magukat — ahogyan ezt már Bacon is tanította —, mások erre azonos okokból nem képesek, vagy már nem képesek és csak szokásból hiszik, hogy ezt meg tudnák tenni, hogy tovább is „uralkodhatnak” a szükségszerűn...

A tőkés és a „kommunista” világ, ideszámítva minden változatukat, nem képes önmaga és ebből kifolyólag egymás megismerésére sem. Minden esemény ismételten megzavarja őket és akkor újra kezdődik a számukra egyedül lehetséges, ám hiábavaló elmélkedés: az előbbi „tények” és „tapasztalatok” alapján kombinál, az utóbbi olyan hasonlatok és elméletek alapján teoretizál, amelyeket a már továbbhaladt élet dogmákká kövesített. A valóság magyarázatának megrekedése azt bizonyítja, hogy a megrekedés kiküszöbölése megoldható, azt bizonyítja, hogy a valóság nem akar megrekedni és nem is rekedhet meg, hogy fellázadt az ellene alkalmazott erőszak ellen, amit a „legnemesebb”, „leghaladóbb” és „legemberbarátibb” tanok nevében gyakorol-

nak, amelyeknek azonban semmi tényleges kapcsolata nincs a valósággal, ha csak az nem, hogy látható maradványai a réginek, a halálnak és egykori életüket és fiatalságukat mímelik.

A történelem nem ismer olyan erős és átfogó érdeklődést és izgalmakat, amelyeket egy ember halála váltana ki.

Sztalin halála után Nyugaton a szenvedélyek, okoskodások és kombinációk valóságos áradata indult meg a körül, hogy mi fog történni a Szovjet-szövetségben, milyen lesz az új kormány és politikája, stb. A titkos és hivatalos kormányirodák, az újságírók, a kémközpontok, az orosz- és a kommunista kérdés szakemberei, az egyházak és miniszterek, a tábornokok és püspökök, a szociáldemokraták és a fehérgárdista emigráció, minden osztály és párt emberei, — mindez a sokadalom nekilátott, hogy megfejtse a titkot, vagy legalább is hozzájáruljon megoldásához. Ennek a tevékenységnek nagysága semmiképpen sincs arányban az esemény fontosságával. Bármennyire is az érdektelen érdeklődés hatja át a haladószellemű embereket, mégis azok vannak többségben, akik nem a diktátor halálának örülnek, hanem birodalma esetleges széthullásának. Az indítékaiban különböző, de nagyfokú érdeklődés egymagában is leleplezi, hogy Sztalin uralma valójában nemcsak szocialista- és demokrataellenes volt, hanem támadójellegű és imperialista is, valamint azt is leleplezi, hogy mint szubjektív elem milyen mértékben feszítette még tovább és rázkódtatta meg a már egyébként is bizonytalan és feszült nemzetközi helyzetet.

Az érdeklődés, a reménykedés, a félelem és az étvágy Keleten sem volt kisebb méretű, habár ezt elkendőzte a mérhetetlen temetési pompa, amely azonban elkerülhetetlenül kellemetlen és sokáigtartó terhet jelentett az elhunyt örökösének és egyben szabad megnyilvánulási lehetőséget adott híveinek, hogy kinyilvánítsák alattvalói hűségüket.

Hogy ebben a forgatagban ezen sorok írója is jelentkezett, annak okát ne keressük se személyes érdekében, sem pedig annak a mozgalomnak különleges érdeklődésében, amelyhez az író tartozik, habár az elhunyt ténykedésével azt mindkettőből kiválthatta volna. Ahogyan egykoron tisztán és naívan szerelmes voltam Sztalinba mint valamilyen forradalmár bakfis a Valentínójába, úgy gyűlöltem és megvettem, tudatosan és megfontoltan akkor, amikor ezek az acél-kalapácsosok¹⁾ engem és másokat is megszabadítottak ábrándjainktól. Ezt a búcsuztatóra emlékeztető írást azonban nem ez váltotta ki, hanem az a kívánság, hogy a halálával kiváltott forgatagban, idegességben és ideges változásokban a mi részünkről, jugoszláv részről is, elhangozzék valami. Az elhunyttal most nem várt dolgok történnek: a burzsoá politikusok és közírók, akik általában túlértékelik a személyiség szerepét, életé-

1) Sztalnij = acélos, molot = kalapács.

ben lekicsinyelték jelentőségét, most túlértékelik, mint „bölcst”, „jóítéletű”, „óvatos” embert emlegetik, aki „mégis”, „mindenek ellenére” stb.; keleti ellenlábasaik pedig, akik állítólag materialista álláspontot vallanak a személyiség szerepéről a történelemben, valaha isteni tulajdonságokkal ruházták fel, most pedig szemérmetlenül és bölcsen hallgatnak, szemelláthatóan hajlandók arra, hogy lebecsüljék...

Ha nem személyi uralomról lett volna szó, nem személyi diktatúráról, nem olyan rendszerről, amely egy bizonyos személyben megszemélyesítőjére és megtestesítőjére is talált, ha tehát nem egy új, „szocialista” jellegű korlátlan uralkodó haláláról volna szó, — úgy nem történne mindez, és egymagában is világos lenne, hogy sem a Szovjetszövetségben, sem pedig a szovjet kormány külpolitikájában nem történhet semilyen lényeges változás, ezért a remények, félelmek, borzongások és kívánalmak is alaptalanok lennének... Megsiratnák az elhunytat, ki így, ki amúgy; rázárnák a sírbolt ajtaját és az élet folyna tovább a maga medrében.

Valóban, a természetes, az emberek közötti szocialista, demokratikus viszonyok szerint, illetve a népek közötti egyenrangú viszonyok szerint az volna a természetes, a szabályszerű, ha többé-kevésbé egyszerű emberek uralkodnának, olyan emberek, akik semilyen különleges tehetséggel sincsenek megáldva, más szóval: a hatalom az egyszerű ember részére is elérhető lenne. Ez nem az északi államokban dívó kispolgári demokratikus idill lenne, ahol már régóta nem csodálják a „zseniket”, de nem is szenvednek miattuk. Ennek ma egy önmagával ellentétekbe hajló uralomnak kellene lennie, egy elhaló uralomnak, amely minden megjelenési formájában olyan mértékben demokratikus, hogy az már a demokrácia tagadásába nyúlik (mert a demokrácia is uralom, állam, az embereken uralkodó erőszak szerve). A szocializmusnak, igen természetesen, nagyon is szüksége van tehetségekre és lángeszű emberekre, különösen ha új korok nyílnak (pl. forradalmi időszakban, háborúban, vagy a mozgalom kezdetén, illetve döntő szakaszaiban). Villámfények ők a hétköznapiak mozdulatlanságában. A természetesen folyó szocialista élet számára, a szocializmusban, ha az valóban szocializmus¹⁾, egészen természetes,

1) A „szocializmus” alatt nem abszolút elméleti kategóriát értünk, hanem a kapitalizmus bukásának és az ember ember általi kizsákmányolása alól történő felszabadulás történelmi folyamatát. Amikor azt mondom: „ha az valóban szocializmus”, akkor nem olyasvalamire gondolok, ami egyszersmindenkorra szocialista adottság, hanem arra a tényleges folyamatra, amikor lényegbevágó dologban nem topogott hosszabb időszakban az emberi munka felszabadítása, a külső, tulajdonjogi, állami és egyéb béklyókban és amikor ez a felszabadulás szüntelenül, napról-napra, fokenként megvalósul. Még csak ennyit: Lenin a kommunizmust olyan korszaknak látja, amelyben a szakácsnők is elkörmányozhatják az államot. Tehát az uralkodás „misztikus” művészetének olyan fokra süllyesztése, amikor az az egyszerű emberek számára is hozzáférhetővé válik, — s éppen ez a demokratikus út, maga a demokrácia elhalása felé vezető út.

hogy egyszerű emberek igazgassák az államot és életüket. Megtörténik azonban, hogy döntő fontosságú időkben olyan emberek jelennek meg a felszínen, akik „lángésznek” tartják magukat és másokat ennek elismerésére kényszerítenek. Igen gyanússá válnak ezek a „lángelmék” és gyanús az is, amit „lángeszűen” védelmeznek. Hogy Oroszországban olyan sokáig uralkodhatott a „szalini lángész”, és hogy ennek így kellett lennie, az csak azt bizonyítja, hogy az ország megállt a szocialista és demokratikus fejlődésben, hogy megrekedt és államkapitalista, bürokrata önkényuralomban kövesedett meg, amely a tőkésrendszer utolsó szakasza, egyben a szocializmus kezdeti szakasza (a Szovjetszövetségben és minden bizonnyal egyes más országokban is). Bármennyire szükség van is „lángeszű emberekre”, tehetségekre, a döntőfontosságú és forradalmi időkben, az a tény, hogy a Szovjetszövetségben már több mint negyed évszázada társadalmilag szükséges (legalábbis a társadalom egy részének — uralkodó részének —, a bürokráciának), hogy az élen egy lángész álljon, ha nem is igazi, legalább annak kikiáltott és akinek el kell hinni valódi lángelméjűségét, — ez azt bizonyítja, hogy az orosz társadalom nem demokratikus, hanem bürokratikus, a bürokrácia uralma alatt van, hogy az sem szubjektíven (tudatosan és szervezésében), sem objektíven (termelő erőivel!)¹⁾ még nem szocialista, hogy azzá még csak ezentúl kell válnia.

Erre a kitérésre azért volt szükség, mert nyomatékosabban kellett rámutatni arra, hogy Sztalin uralma. — ami lényegében nem más, mint egy kifejlett és a végsőkig kidolgozott bürokrata rendszer, a bürokrácia uralmának rendszere. Olyan bürokrata rendszer és olyan bürokráciával ellátva, amelynek élén a csúcs személyi diktatúrája van, aki egyben megalapítója és elméleti megteremtője ennek a rendszernek, — hogy ez és az ilyen uralom már külsőségeiben is, díszletei után ítélve és a lényegét nem is érintve, elvitathatatlanul szocialistaellenes és minden demokráciával ellentétes jelenség... amely azonban — ahogyan ez nyomban kiderül, amint behatolunk lényegébe — a szocializmus talajából nőtt ki, annak a harcnak folyamán és folyamataiban, amely egy fejletlen ország fejlett forradalmában zajlott le, miután megdöntötték a tőkés és a tőke tulajdon uralmát.

Habár mindazoknak, akik nyíltan vagy titokban, örömmel vagy kárörömmel a Szovjetszövetség további fejlődési irányának jövőjelétéhez láttak igazuk van abban, hogy valamilyen változást várnak — mert Sztalin halálával kétségtelenül megszűnt személyes diktatúrája is, mivel hát mégis csak meghalt — azonban ezeknek az embereknek javarésze képtelen arra, hogy rátapintson a változások természetére, irányvonalára, mert megfélemedeznek arról, mert nem tudják meglátni, hogy a Szovjetszövetségben újfajta társadalom-

1) Komoly elemzés során aligha lehet elválasztani egymástól az objektív és a szubjektív, tekintettel, hogy a szubjektív objektívizálódik, mihelyt az objektív folyamat hordozója lesz.

ról van szó, újfajta társadalmi viszonyokról, következetesen más és másmilyen törvények érvényesülnek annak a társadalomnak a mozgásában, de megváltoztatása terén is... ezért hát a bürokrata cár eltűnésének a „szocialista” bürokrácia birodalmából, nincsenek és nem lehetnek azonos következményei, mint amikor egy tőkés vagy feudális országban eltűnik a diktátor.

Sztalin halála után keletkezett kombinációk, amilyenek ma is készülnek, sőt mind nagyobb méreteket öltenek és mindinkább érdekeltőbb formában jelentkeznek, különösen azután, hogy Beriát elmozdították az uralomról — ezek a kombinációk mindenfelé jelentkeztek. Azok is kombinálnak, akik a „kommunista pokoltól” semmi újat és semmi jelentőségeset nem vártak — mert szerintük a „kommunizmus” és a „pokol” azonos és változatlan fogalmak, azok maradnak is, Sztalinnal vagy nélküle. A mérsékelt, békeszerető és szociáldemokrata elemek is kombinálnak, ami kitarító várakozásban nyilvánul meg és amit a Szovjetszövetség kormányának „tettein” kívánnak „ellenőrizni”. Mégis azok a körök kombinálnak a legélénkebben, amelyek úgy vélik, hogy elérkezett a kívánt öt perc, hogy falhozszorítsák a Szovjetszövetséget és ha más nem, hát engedményeket csikarjanak ki belőle, abban a pillanatban, amikor elpattant gépezetének a rugója!

Ezekben a kombinációkban az adatok, idézetek és a tényanyag sokaságát találjuk, amelyek különféle hírszerző, tudományos és propaganda központokból származnak és esetenként ezeken is alapozódnak, — ennek ellenére a kombinátorok egyáltalán nem értik a Szovjetszövetségben történt változások jellegét és lényegét. Ez ugyan nem jelenti azt, hogy a nyugati és más kormányoknak, valamint gépezetüknek, továbbá, hogy a szociáldemokratáknak nem lehet észszerű és világos állásfoglalása a Szovjetszövetség új kormányával kapcsolatban, hiszen ehhez az is elegendő, ha a szovjet kormány közvetlen cselekményeiből indulnak ki. Ugyanezt mondhatjuk azokról a burzsoá elemekről is, amelyek arra törekszenek, hogy érdekövezetüket a szovjet érdekövezet terhére terjesszék ki és szilárdítsák meg, mert ezek is a közvetlen gyakorlat. A szovjet kormány magatartása alapján határozzák meg álláspontjukat... ezt a kormányt mindenesetre ki kell tapogatni, nyomást kell gyakorolni rá, semmiben sem szabad engedni neki és akkor majd meglátjuk... Ebben nincs távlat és nem is lehet, s az említett módszer sem adhatja meg, mert csak rövidlátóan gyakorlatias, mert csak a tényekre terjed ki és nem figyel fel a

1) A politikai jóslatok sokaságába, a jóssokkal és nem jóssokkal egyetemben becsúztak a kis, prakticista, karrierista és hírszerző jellegű kombinációk is; például: a hadsereg, a párt vagy az állambiztonsági szervek képezik-e a vezető erőt; ki a legfontosabb személy a triumvirátusban (Malyenkov, Beria, Molotov) és kinek a lába alól fog először kicsúszni a talaj, ki fontosabb: Vaszilyevszki, Zsukov vagy Bulganyin, mi van Molotovval, meggyilkolták-e Sztalint, igaz-e, hogy Malyenkov felesége színésznő stb. Béria letartóztatása csak fokozta ezt a képzelőerőnélküli fékevesztett kombinatorikát.

mozgástörvényekre, a szükségszerű irányzatokra... mert lényegében — ha másmilyen is és látszatra ellentétes is — éppen arra a sztalin korszakból jólismert módszerre hasonlít.

A nyugati — nevezzük úgy, hogy — távlati zavar, azonban nem ilyen. A tájékoztatóirodás világban a gyakorlat meghatározása terén is zavar uralkodik, mert nem tehet úgy mint a Nyugat, mint más országok, kormányok és mozgalmak, mert a szovjet kormány cselekedeteire, jeladására és utasításaira kell várnia. A materializmus renegátjai most arra emlékeznek, hogy Sztalin is ember, tehát halandó, hogy mégsem függ minden a személytől, hogy azért azonban minden többé-kevésbé ugyanúgy folytatódik majd, mint eddig, az anyagi törvények alapján... a proletariátus mindenképpen megdönti majd a tőkésrendszert, a tőkésrendszer nem lehet meg válságok és háború nélkül, az amerikai imperialisták voltaképpen csak „papírsárkány”, a nagy Szovjetszövetség legyőzhetetlen erő, mi pedig (azaz ők) szubjektíve és objektíve, különösen szubjektíve, a proletariátus élcsapata vagyunk... A nyomorúságos gyakorlathoz nyomorúságos és megrekedt gondolkodás társul; a mechanikus, dogmatikus, és történelmiséget nélkülöző gondolkodás pedig nyájpszihológiával (amikor a nyáj pillanatnyilag pásztor nélkül maradt), valamint szűklátókörű gyakorlatiassággal és opportunista „forradalmárok” gyakorlatával szövetkezik: Ezeket a „forradalmárokat” az elhunyt „vezér és tanító” megméltelyezte, gyakorlatával szétmorzsolta dogmáikat és naponta ellentmondásba kényszerítette őket lelkiismeretükkel, becsületérzetükkel és büszkeségükkel, ugyanakkor a néptömegek tényleges érdekei és kívánsága ellen is. Mi lesz velünk? — veti fel a kérdést legközvetlenebbül ez a végletekig dogmatizált és idomított világ, ami egymagában is igazolja, hogy milyen nyomorúságossá vált a szovjet övezetben és Nyugaton (habár Franciaország és Olaszország kompartjai jelentős parlamenti sikereket értek el)... Spekulatív és skolasztikus módszer. Elfelejtették a legalapvetőbb adatokat, tényeket, elvesztették lábuk alól a realitás talaját. Az objektív dialektikát a dialektika pusztá burka helyettesíti, amelyben egykor reális tartalom volt. Megtették azt a sorsdöntő, ám igen rövid és gyors lépést, amely a dialektikától a szofizmushoz vezet, ha szem elől vesszük a konkrét folyamatokat.

Az elvont, „tisztá” elmélkedésben, a tartalmatvesztett formulákban — Kelet vezet. Nyugat viszont az empirizmus terén vezet, a felhalmozott tényadatokkal azonban komoly kísérlet sem történt a törvényszerűségek feltárására. Sem az egyiknek, sem a másiknak nincs világos távlata.

Mindez — a távlat hiánya, a valóban tudományos elemzés és tudományos módszer hiánya — nemcsak a szellemi válságot tükrözi, ami lényegtelen volna, hanem a tőkés rendszerben és a Szovjetszövetségben fennálló tényleges

társadalmi viszonyok válságát is, ami viszont fontos, a szellem és a gyakorlat, az emberi élet szempontjából is.¹⁾

A Szovjetszövetség fejlődési távlatainak meghatározása igen fontos azok számára, akik nem helyezkedtek érdekelt, imperialista álláspontra (akiknek az álláspontja nem támadójellegű, vagy a szovjet kormánnyal nem olyan meg egyezésre törekednek, amely valamely harmadik kárára — az elnyomott népek vagy mások — az Egyesült Államok, Németország kárára történnék); ez azok számára fontos, akik nem akarják ráerőszakolni akarataikat sem a Szovjetszövetségre, sem azokra a népekre, melyekre a Szovjetszövetség nyomta rá kényszerét, tehát a valóban demokratikus, szocialista és békeszerető elemek számára fontos. Még pedig azért, mert feltárja a fejlődés útját és a harc módszerét, ami számukra — szükségszerűen — életfontosságú. Csak ezek az elemek képesek arra, hogy többé-kevésbé megértsék ezeket a változásokat, hogy behatoljanak lényegébe és gondolatilag elmélyedjenek benne, mert gondolkodásmódjuk és a gyakorlatra támaszkodó ellenőrző módszerük, ami nem a gyakorlati eredmények kivárása, valamint törekvéseik, nem önző és a multbahúzó érdek terméke, hanem önzetlen és haladó törekvés, hogy erőiket maradéktalanul az emberi nem megsegítésére fordítsák, illetve — megsegítsék a dolgozók harcát, mert voltaképpen ők a kifejezői az egész emberiség életének és mozgásának.

Igy azután a kombinátorság gyógyíthatatlan szervi betegségben szenved, habár hiteles és sokféle tényismeret ékesíti — mert mint módszer, annak a törekvésnek a gyümölcse, amely a másik gyöngéit saját kényelmére, előnyére és előjogai javára akarja kihasználni, amiért minden esetben bizonyos adag objektivitás-hiánnyal és szubjektív idealizmussal terhelt és ezért képtelen arra, hogy valamely korszerű jelenségről valamelyest is távlati értékű döntést hozzon. Bármennyire használható is a közvetlen politikában a tényeken alapuló kombinátorság és bármennyire nélkülözhetetlen előkészítője a tudományos kutatásnak és döntésnek, sőt, ha esetenként még arra is ráhibáz, hogy mi következik majd, mégis, az elmondottak alapján, valamint ama nevetséges igény folytán, hogy egyedüli módszernek tekintsék, amire célkitűzéseinek és

1) Ez a két világ — a monopolista kapitalizmus és a Szovjetszövetség államkapitalizmusa — nem értik meg egymást többé, nem képesek felfogni egymás lényegét, de egymás belső fogyatékoságait sem. De nem az fog győzni, aki először érti meg a másik lényegét, mert ez kivihetetlen megfelelő saját — szocialista — társadalmi gyakorlat nélkül. Aki pedig elsőként érti meg a másik lényegét, az előbb válik valóságban szocialistává, a szocializmus nem ismeri el szocialista cselekedetnek az egyik államcsoport győzelmét a másik felett, a szocializmus szemszögéből csakis az elnyomottak győzedelmeskedhetnek az uralkodó osztályok felett, a kizsákmányoltak a kizsákmányolóok felett.

eljárásának természete kényszeríti — hogy kizárólagosan a tények alapján döntsön, nem pedig a mozgás törvényeinek és irányvonalainak fejlődésére alapozva — ez a kombinátorság valóban arra van ítélve, hogy kizárjon más és tökéletesebb módszereket, pedig nem adhat semilyen tartósabb értékű eredményt és minduntalan újabb kombinációkra kell visszatérnie, amelyeket újabb tényekkel egészít ki. A tényeket pedig nem lehet kimeríteni, azon egyszerű oknál fogva, mert az élet végtelen gazdagságban szolgáltatja őket, mind számszerűleg, mind formában... A pozitívizmus és a pragmatizmus módszere — alapuljon akár idealizmuson, akár materializmuson — csődöt mondott a ma világában és a korszerű társadalmi harcokra alkalmazva. Minél inkább a kombinációk halmozására törekszenek, mind újabb és újabb tények alapján, kimerülnek önmaguk ellentétében és — mint minden pusztulóban lévő — éppen arra zsugorodnak össze, ami egykoron alapvető, pozitív értékű volt. Úgy látszik, hogy ma csak az a módszer képes a lényeg (természetesen viszonylagos) felfedezésére, amelynek tényleges és végleges érdeke és legmagasabb indítéka minden külön osztályérdek megsemmisítése. Ennek a módszernek a feltevéseit is az adatok, a tények, stb. képezik, azonban tényleges alapja a harc, a közvetlen részvétel a harcban, a tények egybevetése, ezeknek megváltoztatására törő állandó erőfeszítés közben.¹⁾

Mi fontos még az említett szemléletben, amit — legáltalánosabb külső vonása miatt — kombinátorikának neveztem el? Számára csak az a fejlődési irány a fontos, amely olyan erőcsoportosítás eredménye, amelyben a kombinátorok megkapaszkodhatnak és meghatározott politikai érdekekre használhatják fel. A kívánság ebben fontos tényező. „Éhes disznó...” Ha pedig a fejlődés szemelláthatóan olyan, hogy a kombinátoroknak nem nyújtja a kívánt kilátást, a kombinálás ekkor lendül csak neki igazából, szóbeszéddé, üres álmodozássá változik. Ez jellemezte gazdag választékban, mindazokat az osztályokat, kormányokat, pártokat és személyeket, amikor az objektív folyamat ellenük fordult, akkor is ha még nem volt megfelelő ereje, hogy elüldözze őket a történelem színteréről... de jellemzi az egyszerű személyeket is, ha megbetegszenek vagy haldoklanak, amikor a reális világ ilyen vagy olyan módon úzi őket a reális világból, akkor náluk is megszűnik a reális világ reális szemlélése és valószerűtlen lehetőségek szerint irányítják magukat...

1) A távlatokat csakis forradalmi gyakorlattal, mindenek ellenére folytatott gyakorlattal, a lehetséges objektív cél elérésére irányuló gyakorlattal tárhatjuk fel. Ez a módszer azonban elérhetetlen azok számára, akik gyűlölik a forradalmi lényegét, és mindazok számára, akik a szellem (kamara)játékot járattják vele. Külső megnyilvánulási formája a tömegek harcában és a tömegekért vívott harcban való részvétel.

A kombinátorok és a kombinátorság számára rendkívül fontos például a pszichológiai elem, a személyek lélektani arculata, sőt egyes rétegek, nemzetek, stb. lélektani rögzítése is, habár ez az elem a legkevésbé állhatatos, a leginkább változó.)

Továbbá, egy személy, kormány, vagy rendszer erejét annak erejéhez mérik (a gépezet, gazdasági tényezők erejéhez), és nem a szerint mérik, hogy erejét az objektív fejlődési irányzat haladójellegű mozgásából meríti-e és hogy ebből oly mértékben szívott már magába, hogy lényegesen visszahat erre a folyamatra is. Az új nemzedékek megjelenésének szintén nagy jelentőséget tulajdonítanak, stb. stb....

A kombinátorokat igen kevésbé érdekli, hogy mi következhet és minek kell bekövetkeznie, tekintet nélkül a személyre, erre vagy arra a rendszerre, illetve ezek ellenére is; hogy miben rejlik az a tényleges folyamat, amely végső vonalon meghatározza a személy, a kormány, a rendszer akaratát, tudatát és szerepét, avagy játszik velük, szétszórja őket a szélrózsa minden irányában, egyéni képességeik szerint vagy ellenére, akár hordozóivá is megteszi őket, olyan mértékben is, hogy a folyamat urainak tűnnek. Az ilyen kutatásra azonban nincs szükségük a kombinátoroknak, a különféle pozitivistáknak, empirikusoknak, praktacistáknak, tájékoztatóirodásoknak és pragmatikusoknak, a trockista képzelődőknek, azoknak a szociáldemokratáknak sem, akik az életet meghazudtolva a Második Internacionálé szabadelvű álláspontján álldogálnak. A tudományos kutatás, mint olyan, ellentétben van a gyakorlatiaszkodó kombinátorok és dogmatikusok kiváltságos társadalmi helyzetével. És mivel ezideig senki sem volt képes arra, illetve igen ritkán fordult elő a történelem folyamán, hogy ilyen helyzetéről lemondjon, ezért nem fogadják el a tudományos módszert. Tulajdonképpen le kellene mondani az államkapitalizmusról (a bürokratizmusról) és a tőkésrendszerről, valamint korszerű megjelenési formáiról is (a burzsoá parlamentarizmusról, a gyarmattartásról, stb.), hogy magukévá tegyék az új és másfajta módszert; azt a módszert, amely nem a kombinátorságban merülne ki (amelynek végső és torz megjelenési formája a propaganda, és a hírszerző szolgálat, ami nemcsak eszközként jelent, hanem élharcosa és hordozója is a korszerű imperialista és hegemónista politikának).

Ezért az említett, kifejezetten nyugati kombinátorság (de a tájékoztatóirodás „kombinatorika-nélküliség” is) mulhatatlanul az események mögött kullog amint a Szovjetszövetségről van szó, amint ez két-háromízben a Jugo-

1) A kombinátorok bizonyos személyeket, csoportokat és helyzeteket kívánnak megragadni, hogy saját és kizárólag politikai érdekükben és egyben hegemónista céljaikra is használják fel.

szláviával kapcsolatos kérdésekben is megnyilvánult¹⁾, és pedig nemcsak aztán, hogy a Szovjetszövetség rántámadt, hanem azt megelőzően is. A nyugati elméleti emberek, politikusok és közírók, még azok is, akik mélyebbre hatolnak, akik haladóbbak és merészebb szemléletűek is, szem elől tévesztik, hogy a Szovjetszövetségben nincs tőkés, feudális, stb. magántulajdon, hogy ezért a harcnak is más módon kell ott folynia mint a tőkés vagy hűbéri stb. rendszerekben, hogy ott az emberek másmilyen életet élnek, más a lelkületük, szintén emberi ugyan, de más, mint mondjuk az amerikai, francia, stb. élet, és hogy ebben a társadalomban az egyetlen haladó mozgás a bürokratizmustól a szocializmus és a demokrácia felé vezethet, tehát a szocializmus keretében és a szocializmus alapján történő mozgás lehet, és hogy minden visszafelé irányuló mozgás — a kapitalizmus stb. felé, csak a bürokratikus és ezáltal a hegemonista, háborús és demokrataellenes irányzatokat erősíti.

Ez nálunk Jugoszláviában magátólértetődő, szerzett tapasztalatokból ered — saját tapasztalatunkból és a Szovjetszövetséggel való viszonyunk tapasztalatából, valamint ellenőrzött elméleti megismerésünkéből. Hogy a világ egyéb részei, vagy túlnyomó része, meggyőződjenek erről, ahhoz még több elmélet és gyakorlat kell.

A világ közvéleménye nagyobb részében elfogadta, hogy a jugoszlávok értik meg legjobban a Szovjetszövetségben és érdekövezetében történő fejleményeket. Ez helytálló is. A kombinátorok azonban úgy vélik, hogy ez azért van, mert mi is jócskán ittunk a lenini és sztalin forrásokból, ezért ismerjük ízét, szagát és színét is. Ez is helyénvaló. A tagadásban domborodik ki legjobban a tagadott dolog. Mégis, az említett megértés legfőbb okát mégsem az általam elmondottakban kell keresni. Aminthogy egy jelenség megértéséhez nem elegendő, ha minden fellelhető adatot összegezünk és rendszerezünk, vagy ha ismerjük az elvont törvényeket, vagy továbbá ha elvégzünk minden lehető összehasonlítást, ha a gyakorlatból levonunk minden szükséges tanulságot és a tapasztalatokból minden gyakorlatit, ugyanúgy elégtelen az is, ha telítve vagyunk is magával a jelenséggel, azaz, ha annak sajátos tagadó terméke vagyunk, gyermeke, amely megkóstolta anyjának mérgezett emlőjét... Mindez szükséges, azonban elégtelen. A pusztá tagadás nem sokat ér a társadalmi harcban. A közönségesen elégedetlenkedők, a csupasz elégedetlenség pedig legkevésbé a szocializmusban értheti meg a tényleges viszonyokat és mozdíthatja előre a mozgalmat. Csak az olyan jelenségtagadás, amely egyben valami újat is létrehoz — tehát alkotóan felforgató társadalmi cselekmény valamely jelenségben vagy ellene, illetve kívül —, tehát a jelenség megértésének forrása és alapja és kell is, hogy forrása és alapja legyen. Minden más rövidlátó empirizmus és prakticzizmus, vagy üres ábránd... Hogy valaki megértse a keleti történeteket, ahhoz nem elegendő kombinátornak lenni; az sem, hogy az illető jugoszláv legyen, de még az sem, hogy szocialista vagy kommunista le-

1) Ezáltal Jugoszlávia és a Szovjetszövetség között csak mint ellentétek között vonunk párhuzamot, csak az a közös vonásuk, hogy mindkettő új társadalmi jelenség, az új jugoszláv és az új szovjet valóság az, ám ami ezeket az országokat megkülönbözteti egymástól, és a végsőig ellentétessé teszi őket.

gyen az illető, — mert van konzervatív szocialista, kommunista szemlélet is. Ehhez valóban új, mégpedig új szocialista állásponton kell az illetőnek állnia. Ahhoz Titonak kell lenni és nem Trockinak (elégedetlenkedő kommunistának), sem Kautzkynak (konzervatív szocialistának), sem Slanskynak (elégedetlenkedő kommunistának) sem Oldenbrucknak (konzervatív szocialistának). A szocializmus és a demokrácia egységes fogalomként és folyamatként vett álláspontján kell állni, nem pedig csak az egyik elem álláspontján (a formális demokrácia, azaz a tényleges demokráciát nélkülöző liberális kapitalizmus álláspontján), vagy a másik elem álláspontján (a bürokratizmus álláspontján, formális demokrácia nélkül) stb.

Igy tehát a jugoszlávok is „élhetnek” legalább ezzel a „monopóliummal” — amíg valaki túl nem szárnyalja őket, „kedvezőbb” objektív helyzetbe jutván „monopóliumra” tesz szert a Szovjetszövetség fejlődésének megértésében, ami végső vonalon a szocializmus kérdéseibe való behatolást jelenti általában, mert felfedi és tagadja a szovjet vezetők szocialistaellenes természetű monopóliumát az elméleti és gyakorlati „szocializmusra”.

Ez végeredményben azt jelenti, hogy mi jugoszlávok nem azért értjük meg legjobban a mai Szovjetszövetséget, mert mi is ennek a rideg és keserű éghajlatnak a növénye vagyunk, mert felfogtuk minden csúfságát és megrökönyödünk, majd eztán saját talajunk szebb és naposabb földjének keresésére indultunk... Nem, mi megértjük ezt és azt a másik, azaz nyugati világot is (különben nem állhattunk volna meg a Szovjetszövetség elleni harcban és egész kül- és belpolitikánk nélkülözné a realitást), mert szilárd, megingathatatlan és tényleges szocialista alapokon állunk, mert a szocializmus és a — Nyugaton, a Szovjetszövetségben és konkrétan a Jugoszláviában élő — dolgozó tömegek harcának terméke vagyunk, mert az objektív fejlődés olyan körülményekbe helyezett bennünket, amelyek kényszerítenek bennünket, hogy feleletet találjunk korunk kérdéseire és a feleletet meg kell találnunk, ha mint nép, mint osztály, mint mozgalom élni akarunk, élni pedig csak a szocializmusba haladva élhetünk, ha mint szocialisták fejlődünk. Abban a pillanatban, amint elhagynánk szocialista, illetve demokratikus, bürokrata- és tőkés-ellenes állásunkat, füstbe menne „bűvös” tulajdonságunk is, amely képessé tesz bennünket, hogy megértsük a szovjet- és a magunk valóságát, egyben a Nyugatét is, és minden más valóságot. Ezesetben mi jugoszláv kommunisták objektíve — egyesek bizonyonnyal szubjektív módon is — kétségbeesett emberré válnánk, emigráns álmodozókká, kávéházi stratégákká és a sokfajta külföldi politikai iroda, szolgálatok, szerkesztőségek, stb. lapos és magtalan szakembereivé válnánk az orosz, a jugoszláv, a kommunista, stb. kérdésekben. Ez azonban nem fog bekövetkezni, nem következhet be, mert Jugoszlávia nem térhet le álláspontjáról az általam részben már kifejtett okok miatt.¹⁾

¹⁾ Mi mint szocialisták akarunk élni és csak mint szocialisták élhetünk. Ez azonban ma nemcsak számunkra érvényes, hanem mások számára is, sőt mint reális távlat az egész világra nézve is. A dolgozók ma egy közös cél felé törnek, közelebb állnak egymáshoz és tömörebbek mint valaha. Egyesek lassabban, mások gyorsabban, megint mások meg-megállva és zavarodottan, ismét mások akarataik ellenére is, azonban — mindenek ellenére haladnak. Nem

2.

A BÜROKRATIZMUS TERMÉSZETÉRŐL (A SZOVJETSZÖVETSÉGBEN
ÉS MÁSUTT)

A bürokratizmus most teljes nagyságában világraszóló téma lett. Nem mi jugoszlávok kiáltottunk fel először ellene (bent is, kint is), viszont ütlegelni mi kezdtük először és ezért hallatszott legmesszebbre a mi felzúdulásunk és a bürokratizmus ordítása. Ha pedig a bürokrácia veszélyéről beszélünk, amelyet a demokráciára és a szocializmusra gyakorol — feltéve, hogy ez a beszélgetés valóban komoly és komoly emberek között folyik, tehát tényeken alapul és a mai világ objektív irányzata — akkor nem szabad azokra a jelenségekre gondolnunk, amelyeket Lenin észlelt — és nemcsak Lenin észlelt, azonban mindenesetre ő észlelt legmélyrehatóbban és legvilágosabban — a szociáldemokratáknál (korrumpált szakszervezeti és pártbürokraták rétegénél, akik a gyakorlatban lemondanak a muskásosztály célkitűzéseiről és az együttműködés, a megbékélés összekötő láncszemeivé válnak a munka és a tőke között), sem a szovjet (szocialista) gépezet behemótlap, letlen elősdi és lelketlen bürokráciájára kell gondolnunk — amit halála előzőleg ugyancsak meglátott. Még kevésbé helytálló, ha az említett mai jelenségeket régebbi történelmi korszakok hasonló jelenségeivel kívánjuk magyarázni (pl. a hűbériség és a tőkés rendszer közötti átmeneti időszakok abszolút monarchiával és bürokratikus gépezetével, vagy Bismarck uralmával, III. Napoleon uralmával, amelyek a proletariátus és a burzsoázia egyensúlyban álló erőin alapozódtak). Sőt, Marx megsejtései — s nemcsak megsejtései, hanem a törvényszerűségek felfedése is — arra vonatkozóan, hogy a bürokratizmus elkerülhetetlenül veszélyeztetni fogja a szocializmust (természetesen azután, amikor a proletariátus már átvette a hatalmat), még ez sem szolgálhat egyedüli és abszolút útmutatóként a jelenkori bürokratizmus megértéséhez, mind a szovjet, mind bármely más bürokratizmus megértéséhez. Hogy a mai jelenségeket megértsük igen nagy szükség van mindezekre az elemzésekre, összehasonlításokra és tapasztalatokra. Különösen Marx megállapításai fontosak, ezeket a tőkésrendszer felfedett törvényeiből szűrte le, amely rendszert előbb el kell pusztítani, meg kell dönteni, hogy azután belőle „tiszta”, „eszmei” és kész szocialista viszonyok fejlődhesse- nek. A mai bürokratizmus megértéséhez azonban mindez nem elég. Nemcsak azért, mert a bürokratizmus formái és megnyilvánulásának feltételei lényeg- bevágóan megváltoztak a marxi és lenini idők óta, de mert a bürokratizmus — amely kifejezője a tőkés rendszer átalakulásának az államkapitalizmusba, másszóval: a bürokratizmus mint a tőkés rendszer pusztulásának, az újabb szocializmus-előtti, a szocializmusba vezető átmeneti alakulatoknak a kifejeződése — *világjelenségé* vált. Habár országonként különböző formában je-

az a legfontosabb, hogy ki mit kíván tenni, még az sem, hogy mi a szükséges. Hanem az, hogy mit kell tenni és minek kell történnie. Ha ezt az adott pillan- natban valaki megérti, az legalább annyit jelent, hogy belekapaszkodott a törté- nelelem szekerébe, hogy az húzza és hogy a meredeken ő maga is tolja a szekeret.

lentkezik, ami csak megnehezíti felismerését, azonban mindenképpen veszélyezteti a szocializmust és a demokráciát. Senki sem látta meg előre, de nem is sejtette, sem a bürokratizmus említett világméretben történő jelentkezését, sem pedig jelentkezési formáinak tarkaságát, habár majd mindnek azonos a veleje (de azt sem sejtettük, hogy a bürokratizmus fenntartja a tagadott tőkés rendszert, ezen a téren Lenin hazája, a forradalom úttörője és a tőkés rendszer megdöntője, az ellenforradalom terén is úttörő szerepet játszott). A bürokratizmus nemcsak ott jelentkezik, ahol a proletariátus forradalommal vagy bármely más úton elragadta a hatalmat a burzsoáziától, éspedig a kiszajátítás (a nacionalizálás) pillanatától kezdődően, függetlenül attól, hogy ez milyen formában történt, a bürokratizmus ott is jelentkezik, ahol a burzsoázia, illetve egyes frakciói tartják kezükben a hatalmat. A klasszikus burzsoá parlamentarizmus formájában is jelentkezik, a nyílt burzsoá parancsuralmakban is (Spanyolország, Argentína, azelőtt Németországban, Olaszországban), valamint a szocialista államformákban is. A bürokratizmus megkísérli, hogy államkapitalista intézkedésekkel megőrizze — ha már a magántulajdont (a monopóliumokat) nem tudja megőrizni — magukat a tőkés viszonyokat. Ettől a folyamattól nincsenek megkímélve sem a fejlett országok (USA, Anglia), sem a volt gyarmatok (India, Burma, Kína)¹). A jelenkori bürokratizmus különböző formái nem szabad hogy megzavarják a materialista társadalomtudóst, sem pedig az egyes bürokratizmusok ellentétei, sem a bürokratizmus keletkezésékor mutatkozó árapályok, mert a jelenség elméleti lényegét illetően mindez mellékes, bár a forradalmi és demokratikus erők taktikája szempontjából igen fontos és lényeges.

A jelenkori társadalom — a Nyugat burzsoáziája és a keleti bürokrácia — lényegére jellemző, hogy nem annyira a hatalom formái (parlamentarizmus, diktatúra), válnak tarthatatlanná, mint inkább a gazdasági élet irányítása, mind a magántőkés rendszerben, mind a bürokratizmusban államkapitalizmusban²). Az egykori magántőke, a közelmúlt monopóliumai helyett mindinkább az állam, illetve a gazdaság irányításának folyamatában államosított

¹) Ne tévesszen meg bennünket, hogy Franciaország és Olaszország, amelyek ma látszólag — és csakis látszólag — klasszikus parlamentáris országoknak tűnnek, valójában csak forma szerint azok, viszont tartalmukban a parlamenti rendszer válságát élik át, erőteljes, habár rejtett államkapitalista irányzatokkal. A klasszikus parlamenti formákban mutatkozó ellentmondásokban, amikor már az objektív körülmények megkövetelik az áttérést más társadalmi viszonyokra, ebben kell keresnünk annak az állandó és sajátos politikai válságnak az okait, amelyek Franciaországban és Olaszországban jelentkeznek, ahol a konzervatív felépítmény és az alap élő irányzatai között hiányzik az összhang. Nem véletlen, hogy Mandés-France kis politikai csoportja máról-holnapra felszínre került Franciaországban, mert nyíltan államkapitalista intézkedéseket képviselt. Valójában megmutatta a kapitalizmus mozgásának objektív folyamatát Franciaországban.

²) Magától értetődik, hogy a hatalom formája végső vonalon a termelés módjából és a gazdaság irányításából alakul ki. De ez csak elméletileg és „végső fokon” helytálló. A gyakorlatban pedig tarkaság van, a valóság eltér az elmélettől, sokféle átmenet és forma mutatkozik...

szerv lép fel irányítóként, habár a szerepe kezdetben nem is okvetetlenül volt az. A hatalom megszerzése és az egész gazdaság irányítása, valójában az egész nemzet életének, egész nemzetek, minden egyén életének az irányítása — íme erre irányul és ebben van a jelenkori bürokrácia lényege, valamint a tőkés rendszer mai szakaszának lényege. (Ténylegesen megszűnik kapitalizmusnak lenni, azonban még nem szocializmus, főként azért nem, mert a nemzeti jövedelemben kifejezett értéktöbblettel, sem a többi anyagi és szellemi javakkal nem a termelők rendelkeznek, hanem valami más erő, amely a válságokból, a háborúból és a forradalomból kerekedett ki, a burzsoázia és a proletariátus osztályharcaiból).

És ha a nyugati országokban formálisan a tőkés tulajdon az uralkodó forma, mégsem a tőkés tulajdon a társadalmi viszonyok spiritus movense, és kizárólagos kerete. Az objektív államkapitalista irányzatok csapásai alatt a tőkéstulajdon ott is mindinkább fikció lesz. A demokrácia (a politikai, parlamentáris demokrácia) itt még lehetséges, nemcsak azért, mert örökségbe kapták és mert még nagy gyarmati extraprofitok vannak, de azért is, mert a bürokráciának (az államkapitalizmusnak) ott még nincs szüksége arra, hogy komplikálja viszonyát a proletariátussal és hogy lemondjon az örökölt demokratikus formákról. A demokrácia védelmében és továbbfejlesztésében pedig a proletariátus jelentős szerepet tölt be. A bővített reprodukció többé-kevésbé még természetes úton folyhat, különleges közigazgatási nyomás nélkül, azonban a bürokrácia zsarnoki, de különösen élősdi irányzatait is felismerhetjük¹⁾.

A fejletlen országokban más a helyzet. A bürokratikus és államkapitalista formák ott múlhatatlanul jelentkeznek, éppen a gazdasági fejlődés követelményei folytán, mert ez csak a fejletlen gazdasági erők politikai eszközökkel végrehajtott koncentrációjával történhet. Habár ezek a formák kezdetben forradalmiak is lehetnek és ezáltal demokratikusok is (mert nem csak a tömegek törekvéseit és akarátát fejezik ki, hanem a termelőerők objektív irányzatát is), mégis elkerülhetetlenül válságba jutnak és reakcióssá válnak, és pedig abban a pillanatban, amikor az objektív folyamat helyébe lépnek, amikor a termelőerők mozgási irányzatát saját mozgásukkal és saját irányzatukkal

1) Ugy tűnik, hogy az Egyesült Államokban a köztársaságpárti csoportok sem mentesek az államkapitalista irányzatoktól (Eisenhower maga sem). A dolgok egyelőre úgy alakulnak, hogy a köztársaságpártiak körében a monopóliumok zsarnoki irányzatai mutatkoznak, míg a demokratáknál, a szabadelvű elemeknél államkapitalista irányzatok. Az államkapitalizmus és a bürokratizmus az emberek fejében mint új valami sarjad, mint szocializmus vagy mint valami felemás békés demokratikus szocializmus. Ez érthető is. Ez lényegében tagadása is a magánkapitalizmusnak (a monopóliumoknak). A tömegek helyzetén valóban közvetlenül javít (foglalkoztatottság, minimális bérek, társadalombiztosítás, tervezés, stb.) Az államkapitalizmus valóban lépést jelent előre és haladást a monopóliumokhoz viszonyítva. Azonban amint állandósul, amint a bürokrácia egyedüli és általános monopóliumává válik (amint ez a Szovjetszövetségben és érdekövezetében történt), az addig lappangó és rejtett, a haladójellegű demokratikus irányzatokkal elnyomott zsarnoki irányzatok az ösztönösség erejével törnek felszínre.

helyettesítik.¹⁾ Miután ez a folyamat az emberek segítségével és az emberek útján történik, szükségszerűen az agyukban is visszatükröződik, az eszmékben. Pl. az első szakaszban forradalmi módon Lenin agyában, a másodikban bürokratikusán, Sztalin fejében).

Habár az államkapitalizmus mindenben és minden iránt totális, mégsem számolja fel sem a külső sem a belső ellentéteket. Ellenkezőleg, új formákban kiélezi azokat.

A külső viszonyokat már az által is kiélezi, hogy az egész nemzet nevében lép fel, nem tűr meg benne egyetlen csoportot sem, amely másként léphetne fel, másként fejezhetné ki magát. Ez a nemzet minden tevékenységére (gazdasági, kulturális, közgazdasági, stb.) vonatkozik. És mert „saját” hazájában gátolja a termelőerőket, ezt a kerékkötést más országok fosztogatásával kell pótolnia. Az elemi erővel növekedő és sokasodó bürokrácia ebbe az irányba kényszeríti a mozgást.

És mert mindenben monopolisztikus, életfelfogását is, mint a legeszményibbet, rákényszeríti másokra. A hatalmi fölényre törekvésnek és az államkapitalizmusnak ma elkerülhetetlen és természetes következménye a hidegháború.

Befelé a régi ellentétek: munkások — tulajdonosok, stb. most új formát öltenek: termelők — irányítók. Az állam teljes monopóliuma a termelőket rabszolgatömeggé teszi, azonban egységes tömeggé, amely tömörebb, mint valaha és olyan döntő szerepe van a termelési folyamatban, hogy objektív erőt képvisel, amelynek végül is ilyen vagy olyan módon, de kifejezésre kell jutnia.²⁾

Olyan kérdések ezek, amelyeket nem ilyen röviden és egy csoportban kellene tárgyalni, habár a nemzetközi fejlődés eddig már többé-kevésbé igazolta őket. Azonban ezek, valamint sok más kérdés is rendkívül fontosak, hogy meghatározzuk a jelenkori bürokratizmus természetét. Már az egyes kérdé-

1) A társadalom mindenkor azt a hatalmi formát fogadja el, amely legkevésbé hátráltatja a termelőerők mozgását. A társadalom számára az a legjobb és a legdemokratikusabb forma, amely legkevésbé fékezi a termelőerőket, amely az adott körülményekben leginkább felszabadítja az emberi munkát, függetlenül attól, hogy a parlamentáris demokrácia formáját, a szovjet rendszer vagy a mi népbizottságunk és a munkástanácsunk alakját ölti, illetve bármely más formát ölt. Ezért ha nem a fentemlített feltételekből indulunk ki, az egyik vagy másik forma előnyéről folyó vita kifejezetten dogmatikus okoskodássá válik, amennyiben nem a hegemonizmus kifejezője — bár readszerint az — amikor valamilyen életmódot másokra erőszakolnak. Különösen a szocialisták között nevetségesek az ilyen viták, mert ezeknek kerülniök kellene ennek vagy annak a formának az általánosítását. Ha pedig uralomra jutnak, akkor még konkrét célt is kellene maguk elé tűzniök, hogyan szüntessék meg fokozatosan a hatalom minden formáját, hogyan történjék ez az átalakulás minél kevesebb fájdalommal, hogy könnyebben, gyorsabban szabaduljanak meg a gazdasági erők minden gazdaságonkívüli politikai és más béklyójától.

2) Amikor Sztalin azt hitte, hogy megszüntette az ellentéteket, valójában akkor kezdte halmozni azokat. Vele ugyanaz történt, mint azokkal, akik nyilatkozatokkal szüntették meg az ellentéteket és meghatározott társadalmi viszonyokat hirdettek ki.

sekre nyert felelet is megvilágítja, hogy a bürokratizmus, illetve az államkapitalizmus világjelenség, és hogy — egészében véve — éppen a bürokratizmus veszélyezteti ma leginkább a szocializmust és a demokráciát, különösen ott, ahol már monopolisztikus helyzetre tett szert, vagy a felé halad.

A mai társadalom már megérett a szocializmusra és — legalább a kezdeti — szocialista társadalmi viszonyokra. Azonban még erőteljesen kell harcolnia értük.

A közgazdaságban (a termelés és ma már a tulajdon társadalmisításával) a szocialista gazdasági formák ma már az egész tőkésrendszert áthatják és hogy a fejlett államok társadalmi viszonyaiban nem jutnak zavartalanul és teljességben kifejezésre, ennek okát nemcsak a magántulajdonban — és az államkapitalizmusban — tehát nem általában a tulajdonban kell keresni, hanem az irányítás módjában, az (állami, monopolisztikus, stb.) bürokrácia kiváltságaiban és a nemzeti jövedelem elosztásában is.

A mai fejlődés, különösen a szovjet övezetben, a legújabb időben rendkívül világosan és minden kétséget kizáróan igazolja, hogy a mostani bürokrácia nem új osztály megjelenése, hanem egy sajátos új réteg, kaszt. Ez kitűnik abból, hogy létét különféle átmeneti és ingatag ellentétre alapozza — fejletlen objektív és szubjektív erőkre, a mai világ széttagoltságára, egyes országok kiválására, a különböző osztályok egymásközi harcára, egyes országok fejlettsége között mutatkozó különbségekre, stb. E mellett a mai termelőerők megkövetelik a termelés anarchiájának megszüntetését, és ez a követelmény is megkönnyíti a bürokráciának, hogy magához ragadja a munkatöbblet elosztásának kiváltságát (ez valaha harc útján történt, a tulajdonosok és a termelők erőviszonyai döntötték el, ami formálisan mindig, végső vonalon a valóságban is a tulajdonos joga volt). A mai bürokrácia új és szükségyszerű történelmi jelenség, — új, mert az osztályok és az osztálytársadalom pusztulásának korszakában jelentkezik és mint irányzat szükségyszerű, ami nem azt jelenti, hogy ez a forma kötelezően jelentkezik minden ország életében.

A bürokrácia a szervezetlen irányzatok kifejezője, olyan irányzat, amely az újban meg akarja őrizni a régit. Olyan irányzatok és formák ezek, amelyek felé objektíve nem törekszik a társadalom, legalább is nem tartósan. Anyagi szüksége nincs rá. Az egész fejlődés általában a monopóliumok ellen irányul, különösképpen a bürokratikus monopóliumok ellen, mint a mult hagyománya ellen. És mert a bürokrácia valódi szerepe csakis a gazdasági élet irányítása, elegendő, hogy a társadalomban a termelőerők és a tudat bizonyos, nem is túlmagas fokot érjenek el,¹⁾ hogy a társadalom átvegye a közvetlen irányítást (a közvetlen termelők szervezetei révén) és hogy megmutatkozzék a bürokrácia élődsi szerepe, különösen amikor a szocialista társadalmat veszélyeztető külső és belső veszélyek csökkennek. A bürokrácia, amely mint irányzat, mint mellékkörülmény talán szükségyszerű, azonban kötelezően nem lehet úr a társadalom felett.

Mindezek már ismert megállapítások.

¹⁾ Ez a fok körülbelül akkor következik be, amikor az ipar döntőjelleű szerepet kap a nemzet életében és a munkatermelékenység megközelíti a világot.

Azonban Kelet-Európa népeinek megmozdulása minden különösebb politikai és egyéb szervezés nélkül (ami egyöntetűségüket igazolja), valamint a bürokrácia nyers és alkalmazkodó módszereinek gyors és ügyes kapcsolása, különösen pedig a kiváltságokról való lemondás a tömegek érdekében — mindez felfedi, hogy valami újról van szó, olyasvalamiről, ami nem osztály. Kitűnik, hogy a bürokrácia olyan méretekben is megváltoztathatja saját rendszerét, hogy egy-egy pillanatra úgy tűnik, mintha lényegét is levetkőzné, illetve, hogy lemond a társadalom felett gyakorolt szerepéről. Ezt megteheti, mert nem tulajdonról van szó, nem a tulajdonról, hanem az irányításról mond le és itt a módszerek elég könnyen és gyorsan változhatnak, mindaddig, amíg a rendszer mint egész, nem kerül teljes válságba belső és külső viszonyaiban. Azokban az országokban, ahol végrehajtották, vagy éppen megvalósítják a, nacionalizálást, a bürokrácia és a bürokratizmus uralma rövidesen mint feltartóztathatatlán társadalmi képtelenség és tehetetel nyilvánul meg; tekintet nélkül arra, hogy a nacionalizálás forradalom által vagy más úton történt. A bürokrácia azokban az országokban kapja a legnagyobb lendületet, ahol forradalom volt, mert álcázott és a társadalom számára még szükséges formában jelentkezik — mint a tőkésrendszer és a tőkésosztály elleni harc eszköze, és kezdetben valóban az is volt, mert akkoriban nemcsak bürokratikus önkény volt, hanem túlnyomólag a tömegek forradalmi harcának a szerve.)

A parlamentáris országokban a bürokrácia demokratikus tógával és szólamokkal ékesíti magát. A képviselők, a „szabad toll emberei”, a hivatásos politikusok, a rendőrök és katonák, az államkapitalizmus szerveként, jelennek meg, illetve — mint a bürokratikus irányzat szervei, mint gépezetének részei s e közben azt hiszik, hogy a nép szabad akaratából választották meg őket, illetve, hogy a szabad közvéleményt képviselik.²⁾ Amint ténylegesen olyan állásokba jutnak, hogy lemondanak a társadalmi viszonyok megváltoztatásáért folytatott harcról, akkor elkerülhetetlen jelenség lesz az önámítás, és a társadalomban elfoglalt helyükről téves képzetek születnek bennük.

Mindez a kasztra, arra a rétegre jellemző, amely abból él, hogy másokat munkára „tanít” munkára kényszerít és másokat irányít... Ez a réteg irtózik a testi munkától, de minden alkotómunkától is, amely számára a tétlenség kultusszá válik, és úgy véli, hogy minden egyén elveszett, mind önmaga, mind a társadalom számára, ha nincs beszerezve, „felölve”, ha nem igazgatják.³⁾

¹⁾ Itt nem tértünk ki arra a kérdésre, hogy a bürokratizálódás, valamint a bürokrácia és a forradalmi elemek belső harcának folyamán a forradalom szervei hogyan alakulnak át a zsarnoki államkapitalizmus eszközzé, hanem a folyamatot „tisztán” és egyirányban fejlődőnek tekintjük, a könnyebb megértés kedvéért.

²⁾ Nem lényeges, hogy milyen formában és milyen bürokrácia teszi ezt (tisztán politikai: különböző pártokhoz, hivatásos szervezetekhez tartozik-e; gazdasági: különféle trösztök, bankok, a tervezés szervei végzik-e, stb. vagy állami vagy egyházi bürokrácia). Csak az a fontos, hogy a bürokrácia minden megjelenési formájában hordozója a folyamatnak és a teljhatalomra törekvő irányzatoknak.

³⁾ A bürokratákat a felesleges és a valóságtól elvont munkák kiagyalása jellemzi, hogy ezzel is igazolják élősdi voltukat.

A burzsoá elméleti emberek és újságírók, akik náluk odahaza sem képesek megérteni az új jelenségeket, még kevésbé a megállapodott osztályformákat, még nehezebben fogják fel a hasonló jelenségeket, ha „kommunista” versenytársokról van szó. Általában nem szívesen beszélnek osztályokról és amikor a Szovjetszövetségről van szó, megelegszenek a legáltalánosabb propagandaszólamokkal (totalitarizmus, rendőr-állam, stb.), mégis, éppen ezáltal suba alatt új osztálynak mutatják be a szovjet és a hasonló bürokratizmust.¹⁾ Ezzel természetesen nem sikerül elrejtetniök a tőkés rendszer bűneit. A szovjet bürokrácia ilyen kezelése több tényezőtől ered, közöttük nem utolsó helyet foglal el a sekélyes és útszéli (a legjobb esetben pozitivistá és empirikus) szemlélet, és döntő, igen fontos szerepet kap a szocializmus és a kommunizmus gyűlölete. Ehhez tartozik a mai zsarnoki és hegemonisztikus szovjet megnyilvánulások kihasználása propaganda célokra, mintha ezek a megnyilvánulási formák a kommunizmus és a szocializmus sajátosságai lennének. A burzsoát csak megörvendeztetheti, hogy a proletárforradalom után is megmaradnak, sőt születnek is osztályok, osztályviszonyok, stb. A burzsoá ezáltal voltaképpen megbékél azzal a tudattal, hogy a jelenlegi szovjet (bürokrata, államkapitalista) rendszer tartós lesz, mert ez múlhatatlanul hasonló — igaz forradalom nélküli — jelenségek ízét kelti benne, amilyenek nála odahaza is megtalálhatók. Sőt az ilyen rendszer ellen kifogása nincsen, csak annyi, hogy veszélyes versenytársnak tekinti. Hogy a harcos amerikai közírók és újságírók kitaratóan és következetesen gyűlöletet hirdetnek és csak epésen szólnak az ellen a rendszer ellen, annak nem az az oka, hogy vitaformájuk jellege és módja kalandorokra vall, egyenes és durva, hanem az, hogy az amerikai tőkésrendszer világuralomra törekszik, hogy a Szovjetszövetségtől elragadja érdekövezeteit. Az angol, francia és az azonos rendszerek más hasonlószerű bírálatainak következetlenségében, udvariaskodásában és „elmélyültségében”, valamint az amerikai rendszerre pazarolt óvatos dícséreteiben és a kinyilvánított együttműködésében ne keressünk semmi mást, mint azt, hogy ezen országokban a kapitalizmus nehézségbe jutott, ami ezeket az embereket, akik az orosz kancsuka és a cowboy karikásostor közé kerültek, arra kényszeríti, hogy alkalmazkodjanak a körülményekhez, azonban semmiesetre se veszítsék el a kapcsolatot a Nyugat vad, ám gazdag lovasával.

Aminthogy a különféle formákban elmondott állítás, hogy a Szovjetszövetségben osztályról van szó, nem gyengíti lényegesen a szovjet rendszert, mert minden szovjet polgár közvetlen tapasztalatából tudja, hogy ez nem igaz, ugyanúgy a megfizetett szovjet propagandisták és elméleti emberei sem képesek tartósan megszilárdítani a rendszert mondókáikkal, hogy náluk már megvalósult a szocializmus, a demokrácia az emberi szabadságjogok és hogy ez az igazság netovábbja stb., mert minden szovjet polgár közvetlen tapasztalatból tudja, hogy ez nem igaz. Valójában csak az a szocialista bíráló hatásos, amely a szovjet rendszert a bürokrácia uralmának nyilvánítja, amely bürokrácia a társadalom és a termelők fölül helyezte magát éppen azoknak a sajátos ob-

1) Hasonló tételket védelmeznek azok az emberek, akiknek hite meg-ingott a szocializmusban.

jektív körülményeknek folytán, ameylekbe Oroszország az Októberi Forradalom után került, valamint az általános és objektív irányzatok következtében, amelyek a kapitalizmusnak a szocializmusba vezető átmeneti időszakában jelentkeznek. Tehát csak az a bíráló határos, amely a jelenlegi bürokráciát kasztnak tekinti, egyszerűen parazitának, mert ezáltal egyben ingatagságát, mulandóságát is megállapítja, ami nem azonos a történelemben jelentkező osztályok mulandóságával és ingatagságával, hanem az osztályharcok és az osztályviszonyok csökvényeinek ingatag és mulandó voltáról tanúskodik.

Ez az uralom már keletkezésekor is igen drága, pazarló és nem kifizetődő, ahogyan ezt mondani szokás. Ez az uralom sem erkölcsileg, sem történelmileg nem igazolt, mindenképpen csak rövidéletű. Sőt, a bürokrácia már a kezdetben arra kényszerült, hogy szocializmussal, demokráciával, haladó voltával és szabadelvűséggel stb. álcázza magát. Azonban a dolgokat nem lehet sokáig álcázni. Nincsenek természetes közgazdasági funkciói, vagyis a gazdasági élet meglehet nélküle. Gazdaságunkívüli kényszereszközökkel erőszakolja rá magát a társadalomra, tehát politikai eszközökkel, miközben állandóan és műhatatlanul megsérti az objektív közgazdasági törvényeket. A szocializmus számára nem meghatározott közgazdasági rendszer, hanem bürokrácia uralma.

A szocializmus és az állam csak átmenetileg barátok és szövetségesek. A bürokrácia viszont fejleszti az állam és az államhagyományok misztikus dicsőítését, valamint egyéb elméleti és szervezeti formákat, amelyek az öntudat elmaradottságán és a tömegek öntudatának fékezésén alapozódnak.¹⁾ A bürokrácia segítségül hívja a már elpusztult és elfelejtett osztályok szellemét. Mindenkor kommunista és nacionalista. A képtelenségig fejleszti a rangszervezetet, a jegyzőkönyvbe iktatást, a külső fényt, a pompás ünnepeket, a lakomákat, stb. hogy ezzel pótolja belső fogyatékoságait.

A bürokrácia tehát egészen más valami, nem osztály. Személytelen és ezért a véksőkig kegyetlen, ragadozó, falánk, és a régmúlt századokban felgyülemlett sötét ösztönökkel van telítve. Olyasvalami, amiről a társadalom viszonylag gyorsan megállapítja, hogy felesleges és amit más módszerekkel is legyűrhet, mint a tulajdonos osztályokat. Olyasvalami, ami ellen állandóan fel kell használni a szocialista tudatot és a társadalmi cselekvést, de amit a társadalom szül és mindaddig kiveti magából, amíg osztályharc lesz, amely maga is a fejletlen termelőerők teremtménye. A társadalom azonban legyőzheti és le is kell győznie, mert semilyen más erő nincs, amely megváltoztathatná a tulajdonjogi viszonyokat (a már megszüntetett kapitalista tulajdont), nem szüntetheti meg a tényleges társadalmi tulajdont, amely fellázadt a régi, az

¹⁾ Ez nem azt jelenti, hogy a szocializmusnak átmenetileg nincs szüksége bizonyos állami hagyományra, különösen a külvilággal fenntartott kapcsolataiban, éspedig oly mértékben, amennyiben ezek a külső erők veszélyeztetik a nemzeti egyenjogúságot és a szabadságot.

öröklött erőszak ellen, amelyet a bürokrácia gyakorol az új, fiatal és önmagá-bavéve szabad természetre.)

Mégis feltevődik a kérdés: mikor, hogyan és milyen feltételek között változik meg a Szovjetszövetségben a bürokratikus rendszer, amelynek tartóssága legalább is látszatra, bizonyos mértékben megszilárdult és rendkívül durva és kegyetlen formákat öltött, agresszivitásával pedig az egész világot veszélyezteti? Az ezekre a kérdésekre adott minden határozott felelet önmagában is értelmetlen, mert a jóslások birodalmába tartozik, hiszen a fejlődés konkrét formáit senki sem láthatja előre. A tudományos elemzés azonban felfedheti az elkerülhetetlen változásokat és azok általános irányát.

Haladjunk tovább ezen az úton.

A jelenkor bürokratizmusa, a múlt bürokráciájától eltérően, nem egy bizonyos osztálynak az eszköze, nem is önálló szerve, amely társadalmilag szükségessé vált, úgyhogy a belső harcok nem semmisíthetik meg (aminthogy a múltban is volt erre példa, amikor az osztályok nem voltak képesek megoldani vizsgálataikat, mert egyensúlyba kerültek). A bürokratizmus a kezdetben valamely osztálynak a szerve (a burzsoázia, általában a szabadelvű burzsoázia egyes frakciói — az Egyesült Államokban; a Szovjetunióban viszont a proletariátusé és a parasztságé), azonban különösen ott, ahol megvalósították az államosítást, — igen gyorsan a gazdaság irányításának alapján függetleníti magát minden osztálytól és a társadalom felett álló és rajta kívüli önálló erővé válik. A bürokrácia osztályeredete az objektív folyamat számára és történelmi jelentősége számára teljesen mellékes. Ez az új erő először úgy jelentkezik, hogy a társadalom bizonyos okok miatt nem képes ilyen vagy hasonló erő nélkül fejlődni, (pl.: szüksége van a közgazdaság centralizált irányítására, a honvédelem miatt, valamint azért, hogy az iparosítás meggyorsítása miatt összpontosítsa minden eszközt és erejét), később pedig fenntartja magát akkor is, amikor már feleslegessé vált, mert a társadalomban rendszerint semmi sem hal el szívesen és ellenállás nélkül, csak kedvetlenül adja át helyét az új élet formáinak.

A következő dolog is korunk bürokratizmusát jellemzi: az objektív folyamat már a kezdetben is minden osztálytól és egészében véve a társadalomtól is független erők irányzatát fejlesztí. A bürokratizmus így objektíve is olyan erővé válik, amely szembehelyezkedik az egész társadalommal.

1) Ezért nem valószínűek és kudarcra vannak ítélve mindazok a tervek, amelyek a Szovjetszövetségben és valószínűleg az ellenőrzése alatt álló más országokban is vissza akarják állítani a régi — tőkés és nagybirtokos — tulajdonviszonyokat. Irreálisak azok a tervezők is, akik azt remélik, hogy ha szolgálatukba állítanak a bürokráciának egyik vagy másik frakcióját, úgy lényegesen megváltoztathatják a társadalmi viszonyokat is. Igaz, ezt különböző támadó vállalkozásoknál fel lehet használni, azonban a tulajdon lényegét nem változtathatja meg. Sőt még a Szovjetszövetség megszállása sem változtatna lényegesen ezen a téren, kivéve ha teljesen kiirtanák az orosz népet, ami viszont nemcsak kivihetetlen, de erre nem is gondol senki a nélkül, hogy saját létét ne veszélyeztetné. A tőkés tulajdon pusztulása általános és elkerülhetetlen történelmi valóság.

Azáltal, hogy nem egy osztály eszköze, hanem különböző osztályokból ered (amennyiben ezek még léteznek), azonban mindenképpen különböző rétegekből, foglalkozásokból, stb. ered, a bürokrácia sajátos réteget képez, amelyet nem az azonos tulajdonformák védelme egyesít, sem pedig az azonos életmód (ami az osztályokat jellemzi, hanem az igazgatás azonos módja, a kiváltságok és a parazitizmus azonos forrása. A bürokraták fizetése azonban nem egyforma, jogaik és kiváltságaik sem azonosak, mert ez a ranglétrától függ. Minél magasabbra kapaszkodni — ez a cél, ez az egyetemes serkentő erő, ez az eszménykép és ez ihleti őket.¹⁾ Éppen ezért nem tömör a bürokrácia, ezért ingadozó, telítve van belső ellentétekkel, sőt a szegény bürokraták és a gazdag bürokrata nagyurak ellentétével is.

A bürokratikus rendszerben csak úgy emelkedhet fel valaki, ha a politikai életben és a politikai harcban fontosabb szerepet tölt be, — az uralkodó politikai csoportban az uralkodó politikai pártban elfoglalt tényleges helyzete szerint. Miért van ez? Azért, mert a tulajdon nem az az erő többé, amely jó életet, megbecsülést, tekintélyt és dicsőséget biztosít, mert a tulajdon nem magántulajdon többé. Mindezt csak a hatalom adhatja most, az emberek és javaik irányításának öröklött és szerzett joga biztosítja ezt, ami lényegében politikai viszony, politikai cselekmény.²⁾

Az irányítás nemcsak úgy maradt meg, mint az életben szükséges politikai forma, hanem olyan formaként is, amely az emberek monopolista kizsákmányolásává és elnyomásává fajulhat. Röviden: a társadalmi szükségességből, a tőkésrendszer ellen vívott politikai harc folytán, — a politikai gépezet teljeshatalmú úrrá válhat. A bürokrata monopolista uralomra törekvő irányzatok legfőbb forrásai a politikai szervezetek és a politikai gépezet, éppen azért, mert

1) A mult nagy gondolkozói közül többen észrevették, hogy a hatalom könnyen és gyorsan megrontja az embereket. Ez igaz. Különösen ma, amikor a hatalom egyre inkább különféle kiváltságok legfőbb forrásaként jelentkeznek. A hatalomszomj olyan erős, hogy ha az egyes hivatalok nem is jövedelmeznek úgy, mint bizonyos termelési ágak, mégis sok esetben a hatalmat választják! Mert társadalmi tekintélyt jelent és annak lehetőségét is, hogy a jövőben a ranglétrán emelkednek. A hatalomszomj (pontosabban: a hivatalok érdemtelen megkaparintása, vagy a társadalmi szükségét sutbavágva, a hivatások „kiagyaltása”) objektív erkölcsi szempontból alacsonyabbrendű a pazarlásnál, a csalásnál, sőt a rablógyilkosságnál is, mert ezek csak egyeseket tesznek szerencsétlenekké, amazok pedig a társadalom egészét.

2) Ebből erednek a cselszövészek, az elgáncsolások, a kibuktatások, a karrierizmus, a könyöklés, egymás előretologatása, a jóbarátok, a rokonok és az „érdemes harcosok” szorgalmazása, amit elkerülhetetlenül megfelelő „erkölcsi” és „eszmei” magyarázatok követnek, — ez a bürokráciának nemcsak természetes, hanem elkerülhetetlen életmódja is, amint kasztzá alakul, amint elenyészik a kapitalista magántulajdon és a klasszikus kizsákmányoló osztályok szerepe.

Valaki feltette a kérdést: hogyan történik a bürokrata kaszt megújítása? Felszentelt világába csak korlátolt számú új embert vesz fel, „a legkipróbáltabbakat”, a leghűségesebbeket (ez már magában is korlátozza számukat). A tisztségek száma szintén korlátolt. Ezáltal önmagába zárkózik, ha nem is teljesen és nem a születés joga szerint újhódik meg, hanem különleges felavatással — az irányítók körébe történő felvétellel.

ezek a hatalom forrásai, és mint az emberek feletti uralkodás és ezáltal az emberek kifosztásának egyedüli lehetséges formájaként maradtak fenn.

A bürokrácia tárcákra, szakmákra oszlik; minden bürokrata védi és „birtokolja” munkakörét, járását vagy köztársaságát, ami sérthetetlen övezete, mint a „hitbizomány”, ezt, igaz, nem az uralkodó adományozta neki az udvarnak tett hűséges szolgálataiért és nem is az áru tulajdonjogán szerzett meg (a piacon, a vetélytársak elleni harcban), hanem kizárólag „egyéni” „szorgalommal” és „verejtékkel” szerezte, a kaszt keretében, a kasztért és annak érdekeiért végzett gyakorlati politikai és „eszmei” munkával. Habár ezek az intézmények, körzetek, stb. egymás között harcolnak a kiváltságokért és habár egyes munkakörök fontossága és az erőviszony is eltolódik ebben a harcban —, ebből nem lehet arra következtetni, hogy a rendőrség fontosabb, mint a párt, vagy a gazdasági bürokrácia fontosabb, mint a katonai bürokrácia, stb. Bármennyire szétmorzsolódott is és bármennyire ingatag a bürokrácia, mégis egészet képez. Különböző politikai áramlatok, a munkakörtől és a kerületektől függetlenül is csoportosulnak és harcot vívnak egymással, háttérbe szorítják egymást, aszerint, hogy melyik csoport mit képvisel — új vagy régi bürokratikus irányzatot-e (mert vannak konzervatív és vannak „haladó” bürokratikus felfogások is). A leszámolások gyorsan történnek és minden „nyárs-polgári” és „idealista” aggályok nélkül. Ez természetes is, mert az osztályviszonyok maradványai, közönséges élősdiak harcolnak egymás ellen.

A demokratikus és szocialista irányzatokkal szemben a bürokratizmus egységes, amennyiben távol tudja tartani és „tisztán” megőrizni a bürokráciát a haladó népi elemektől, habár múlhatatlanul szüksége van a progresszivitás és a népiesség álarcára, már származása miatt is. És éppen ez az, amitől a bürokrácia nem mentesítheti magát, mind az említettek, mind monopolista természete miatt, mind pedig az elért teljes monopóliuma következtében, s ezért monopóliumán keresztül, annak kereteiben kezdődhet meg a bürokrácia széthúzása. A társadalomnak lélekezethez kell jutnia, kiutat találnia az ellentmondásokból és ezt ott találja meg legelőször, ahol ez a legkönnyebb, az uralkodó réteg „árnyalati eltéréseiben”.

A bürokrácia mindenkor vezér utat, valamilyen központi figura vagy intézmény után kutat, hogy az mint „szocialista” vagy más egységként felsorakoztassa a társadalommal szemben. Nem fél attól, hogy ez a vezér őt magát is pályvára kötheti. Ilyesmire is szüksége van, gyakorlati és eszmei indítékokból is. A múlt kultuszainak felelevenítésén kívül a bürokráciának szüksége van a „vezér”, a „lángész” kultuszára is. Természetesen nem az egyszerű, tényleges, társadalmi, nemzeti vezérek és lángelmék kultuszára, hanem olyanokéra, akik a kaszt számára valóak, viszont a nemzet és a társadalom számára koholtak; olyanok, akik a bürokráciában is azt a képzetet keltik, hogy éppen ő (az állam!) a legfőbb hatalom, a társadalom eszményképe a kiszákmányolás és az elnyomatás ellen folytatott szabadságharcban. S ezért sen-

ki jobban nála nem tud vaklármával, behízélgéssel, stb. elgáncsolni és kiforgatni igazán jó és nemes szándékot.¹⁾

Amint már kidomborítottam, a bürokrácia nem létezhet és nem képes fenntartani magát, ha nem termel ki saját szocialista, haladószellemű stb. illúziókat. A bürokrácia fenntartja ezeket az illúziókat, azonkívül, hogy szüksége van monopolista ideológiára is — ami viszont a társadalomban elfoglalt monopolista helyzetéből ered. Ezek azok az okok, amelyek miatt nemcsak szembeszáll minden tényleges szabadsággal, de önmaga is lemond a szabadságról, a vélemény és a bírálat szabadságáról is. Ezeket a dolgokat szintén bürokratáknak, az ezekkel a dolgokkal megbízott felelősöknek engedi át! Ideológiáját — amely alapján véve csakis prakticista és spekulatív pótléka különféle idegen eszméknek, aminthogy a bürokrácia is osztálypótlék — csak egyének teremthetik meg, mint minden más ideológiát is és, szabály szerint, ezek az emberek válnak a bürokrácia valódi vezéreivé.²⁾

Már létezésének első napjától sejtí, hogy olyasvalami, ami nélkül lehet a társadalom. Igazi „vremenscsik”, amint azt az oroszok mondanák. Mihelyt letűnőben van a történelem porondjáról, tevékenysége főleg kegyetlen kilengésekben, durva testi élvezetekben és különféle mértéktelenségekben jut kifejezésre és fizetett talpnyalói, a legalávalóbb tollforgatók és piktorok mindenkor készek arra, hogy hamut hintsenek fejükre, ócsároljanak és hízélegjenek.

A bürokráciánál senki jobban nem becsüli le az emberi szabadságot. A bürokrácia azt hiszi, hogy a nép számára a legfontosabb, sőt egyedül fontos dolog, hogy enni adjanak neki! Állandóan az anyagi termelőerők fejlesztésére törekedik.

1) Mindenfajta kellemetességgel halmozza el a vezért, — tekintet nélkül arra, hogy azok valóban az övéi-e vagy a társadalomé, abban a reményben, hogy egy napon mégis csak megkaparintja és — ezáltal erkölcsileg igazolja saját gyalázatos cselekedeteit. Miután a jelen körülményekben egyetlen magasrangú tisztségviselő sem dolgozhat a kényelem minimuma nélkül, sem bizonyos reprezentatív szerep nélkül (különösen a külvilág felé), éppen ez, ez az objektív szükségszerűség válik a bürokrácia kiváltságainak forrásává.

Nálunk például az ifjúsági szervezet vezetősége villát tartott az Avala lábánál, amit azzal magyarázott, hogy a beszámolóik készítése miatt is szükség van rá. Akkor is, ha ezek a beszámolók a bölcsesség netovábbját tarták volna fel az emberiség megmentésére, ekkora képtelenségeket és ehhez hasonló szörnyűségeket csakis bürokraták agyalhattak ki, akik már beívódtak a naív forradalmárok testébe, megkaparintották az emberi munkát, amelyet nemcsak megfizetniük, de még mérniük sem kellett. Ezeknek a forradalmároknak a következő nemzedéke már olyan „forradalmi” lenne, hogy az ilyen kiváltságokat természetadta jogának tekintené és minden bírálatot megbélyegezne, a szocializmus eretnokségének nyilvánítaná és az emberi társadalom elfajzásának.

2) Nem tagadom, hogy amikor leírom ezeket a sorokat, borzongás jár át — nehogy ezek a sorok, akár töredékeiben is, bürokrata ideológiává váljanak. Vigasztal az a meggyőződés, hogy a bürokrácia rovására valamennyire bírálatot is mondok s e közben nem félek attól, hogy ezzel alááshatom saját, esetleges bürokratikus eszméimet is. Ehhez az „önbírálathoz” és szkeptikus megjegyzéshez még a következő megjegyzést vagyok kénytelen fűzni: a bürokratizmus nálunk egyetlen jelentősebb elméleti emberre vagy befolyásos politikai harcokra sem tett szert.

téséről fecseg, mint a szocializmus egyedüli céljáról. Soha nem volt képes megérteni, hogy a szabadság is lehet, és ténylegesen az is, a leghatalmasabb termelőerő, a leghatalmasabb anyagi erő, mert az emberekből az új megalkotóit faragja, új embereket alkot és felrázza a szunnyadó erőket.

A bürokrácia teljhatalma elkerülhetetlenül a rendszer teljes válságához vezet, az élet minden területén bekövetkező válsághoz.

És habár a bürokrácia sokkal több szívósságot, kitartást, sőt tömörséget és rugékonyságot mutat, mint korunk osztályai, mert mindig újfent a népből merít és mert ha ellentmondó érdekekkel is, de egybe van kötve vele, mégis — történelmi szempontból — gyenge, állandóan retteg létéért, habár hamisan áltatja magát erejével, és nincsenek gondolkodói, írói és ideológusai, akik ki-tűnnének gondolatuk mélységével, lelkierejükkel és alkotóképességükkel. Ellenkezőleg, mindaz, ami a bürokrácia kebelében mint bátor, merész, szellemileg termékeny és eredeti, mindaz, ami új dolgokra képes és amit új ihlet vezérel — tudósok, akik csendben fedik fel a természet és az ember „titkait”, költők, akik új ritmusokat zokognak és zúgatnak, festők, akik a természet lel-kének még nem látott formáit és árnyalatait ecsetelik — mindannyian a bü-rokrácia ellen fordulnak, még akkor is, ha illúziók miatt és a keserű betevő falat miatt kénytelenek a leghétköznapibb szavakkal egekig magasztalni ural-mát. Az egyszerű emberek nyomban, ösztönszerűen és titokban gyűlölik, mert mindennapi életükből számúzi a szabadságot. A szerelmesek, akik kitalálták a szerelmi örületet, és a gyerekek új játékokat — beleütköznek a szerelemre és a játékra vonatkozó előírásaikba, amelyeket mint a társadalom lelkiatyja, önmaga megszilárdítására teremt. A bürokrácia elkerülhetetlenül egyedül ma-rad a színpadon, teljes póreségében agyonzabálva magát, tompán, kegyetlenül és kíméletlenül áll a tömeg előtt, amely tökéletesen átlát rajta és elképed azon, hogy valaha is az emberi társadalom eszményképe és vezére lehetett.

A bürokrácia ideológiájának lényege csak a szubjektív idealizmus vala-mely új formája lehet, ez valójában egy új vallás, amely igazhitű előítéletek színvonalára süllyedt. De mert kénytelen a tudományra hivatkozni, a szov-jet esetben pedig a materializmusra és a marxizmusra, a bürokrácia dogmát csinál minden eszméből, amint hozzányúl. (Soraiban idézetgyűjtők jelentkez-nek, amit felhasználnak minden helyzetre, minden új gonosztett és árusítás igazolására.)

A bürokrácia szubjektív idealizmusa nem annyira az eszmében, mint in-kább a gyakorlatban rejlik, a valóság és az iránta elfoglalt viszony mérlege-lésének módszerében. Miután kisajátította azt a kiváltságot, hogy a társada-lom nevében gondolkozzék és beszéljen — mert már a társadalom nevében ő határozza meg, mire kell fordítani a társadalmi eszközöket — számára az is természetes, hogy a társadalom érdekeit, kívánságait és szokásait saját ér-dekei, kívánságai és szokásai szerint kezelje. A bürokrata természetesnek ve-szi, hogy saját véleményét objektív realitásnak tartsa, az objektív realitás velejének, hogy ő fejezi ki a társadalom, a dolgozó nép, valamely vidék, in-tézmény, stb. legfőbb és egyben legmélyebb érdekét és véleményét. Számára természetes, hogy döntéseit a társadalom határozataiként értelmezzék. Ter-mészetesnek veszi, hogy a társadalom engedelmisséggel tartozik neki, mert

hisz „feláldozza” magát érte.¹⁾ És éppen ebben rejlik a bürokrácia szubjektív idealizmusa, amely a valóságban eszmei szerepének túlértékeléséhez, általában az eszmék dogmatizálódásához vezet és minden bürokratában kiváltja „szerény” személyiségének és szerepének túlértékelését.

Szüksége van, hogy a dogmatizált ideológiát fizetett hirdetőkre bízva, akiknek a tekintélye nem kisebb az egykori papok tekintélyénél. Iskolák nyílnak az új „materialista” papok számára (pl. a Szovjetszövetségben), ezeknek az embereknek egyedüli feladata az ideológia hirdetése. A bürokrácia hevesen harcol a lélek, a tudat irányításának társadalmi kiváltságáért is, mert e nélkül nem irányíthatja a testet — az emberek munkáját sem. Mindez valójában torzképe és elfajulása annak, ami valaha demokrácia, humanizmus, forradalom, haladás, haladó mozgalom és új ideológia volt.

A bürokratizmus beivódik a forradalmárok vérébe, bőrébe. Akik nem vetik alá magukat és nem találtak más demokratikus és szocialista utat, azokat eltiporják és lezüllesztik, azok a győzedelmes bürokrácia tehetetlen áldozataivá lesznek.²⁾

1) Korunk bürokratáját lélektanilag ez teszi hasonlóvá a múlt mindazon zsarnokához, akik egyebeken kívül leleményességükkel és „áldozatkészségükkel” törtek a magasba. A szerbknél például ilyen volt Milos kenéz, aki mindig úgy érezte, hogy zsarnoki uralma érdemeinek szentesített jogából eredt és sehogyan sem értette meg, hogyan követelhetik meg tőle is, hogy tisztelben tartsa a törvényt.

2) Ezek közé tartoznak a trockisták, valamint a többi ellenzéki csoport is a Szovjetszövetségben. Trocki tulajdonképpen konzervatív forradalmár volt, aki — a bürokratizmus felfelé ívelésének időszakában — dogmatikusan ragaszkodott az Októberi Forradalom és a forradalmi formák iránti képzelt hűségese állásponhoz. Már ebből is kitűnik, hogy lényegében a bürokratizmus más válfaját — „internacionalista” — válfaját képviselte. Megrekedt ott, ahol Sztalin kezdte, vagyis a forradalomnál, a forradalom programjánál, életformáinál és az általa teremtett hatalmi formáknál. És éppen ezt a formát használta fel Sztalin kezdődő bürokratizmusa számára. A forradalomban is fogamzik és születik bürokratizmus, amikor a forradalmi vezérkar, — a párt kezében elkerülhetetlenül összefonódva az élet és a munka minden formája. A Trocki—Sztalin vita, amely a körül folyt, hogy ki marad hű Lenin hagyatékához, ki erkölcsös és ki nem, ez a vita tisztán dogmatikus jellegű. Sztalin ritkábban folyamodott idézetekhez, az erkölcsi kérdésekben pedig nem értékelte sokra az „előítéleteket”, úgyhogy még a legdühödtőbb és a legmeszszerebbre tekintő ellenfeleit is megdöbentette.

Sztalin az új — a bürokratizmus megteremtője volt, amely a szükségyszerűségből született, a tőkésrendszer és a hűbériség romjain, Trocki viszont a már elavult forradalmi jelszavakhoz és formákhoz tartotta magát. Habár látta a tényeket és irodalmi szempontból igen elevenen tárta fel azokat, Trocki sohasem tudta felfogni a bürokratizmus lényegét. Nem állíthatott szembe Sztalinnal semilyen valóban új és valóban szocialista, demokratikusabb programot s ezért a többi ellenzékkel együtt, meglepték és eltiporták.

Az a tény, hogy Sztalin az ellenzéket a történelemben eddig még nem tapasztalt eszközökkel és módszerekkel semmisíti meg, az csak rendszerének természetét fedi fel, de nem igazolja Trocki és társai utopizmusát. Sztalin vádemeléseinek módszere alapjaiban a következő: mindenelőtt — a vádlott eltért a tantól, később áruló, kém, stb. Kezdetben maga köré tömöríti és felsorakoztatja az igazítható bürokráciát, azután megfélemlíti és fejtelenné teszi az ingadozókat, az opportunistákat, valamint mindazokat, akik úgy vélik,

Korunk államkapitalista bürokráciájának nemcsak szilárd ideológiája nincs, de nincs szilárd és tartós nemzetisége sem. Valójában éppen ez a bürokrácia a „hazátlan kozmopolita”¹⁾, amivel saját országában a humanistákat és az internacionalistákat vádolja. A nagyorosz eszme és a hasonló nacionalista nagyállamisági eszmék és gyakorlat csak formák, amelyekben a bürokrácia mozog és él, miközben kihasználja a nemzeti és egyéb előítéleteket. De nem ez a lényege. Orosz ember-e Sztalin? Sztalin georgiai! Mégis ő volt a nagyorosz bürokratizmus ideológusa, mert mint bürokrata és nem mint orosz, az adott körülményekben csakis ez lehetett, — a nagyorosz eszme nélkül, anélkül, hogy az orosz bürokráciára támaszkodott volna, nem szilárdíthatta meg a bürokratizmus rendszerét sem. A bürokrata nacionalizmus a burzsoá nacionalizmushoz fűződik, valamint a feudális állami hagyományokhoz, azonban ezekkel nem azonos.²⁾ Ezért képes arra — bár nem szűnik meg bürokratizmusnak és sovinizmusnak lenni —, hogy elárulja a nemzeti érdekeket és ezt szocializmussal, internacionalizmussal, felsőbb célokkal és más egyébbel igazolja (például Kelet-Németország kormánya, valamint más csatlós kormányok), ugyanakkor lángoló nacionalista, a dolgozó nép érdekeinek, történelmének a „nevében”, a szocializmus védelmének, stb. nevében.

A bürokrácia nacionalizmusa és nagy államisága lényegében nem más, mint történelmi mez, amit a burzsoáziától és más osztályoktól kölcsönöz, hogy eltakarja mindinkább megmutatkozó pörségét. De nemcsak ezt róhatjuk terhére. Az emberi történelem minden letűnt osztálya kibőftette magából a bürokráciát — a fáraóktól kezdődően a proletariátusig és a bürokrácia mint utolsó osztálymaradvány nem lehet más, mint ezen osztályok aljának sűrített kivonata.

Az osztályviszonyok véglegesen kihálnak és elvesznek a társadalomban. Ez lassú és kínos folyamat. Legcsúfosabban a bürokrácia révén pusztulnak el az osztályok és ez a pusztulás olyan formákban történik majd, amelyek a

hogy még az ilyen szocializmussal is jobb megbékélni, nehogy árulóként eltiporják őket. Egyedül a jugoszlávok, éppen azért, mert új antibürokratikus és szocialista útra találtak, állhattak ellen ennek a szörnyűséges és inkvizíciós módszernek a nélkül, hogy zavarba ejtette volna őket. A vezérlő objektív okokon kívül ez esetben szubjektív okok is közreműködtek. Tito mindig következetes forradalmár volt, ami már magábanvéve is a bürokrácia tagadása, függetlenül attól, hogy a bürokratizálódás folyamata bürokratákká változtatja az egykori forradalmárokat is, illetve egy részüket — azt a részt is, amely számára csak a fegyveres harc jelent forradalmi folyamatot —, bürokratákká teszi őket, vagy bürokrata szokásokat kényszerít rájuk és elringatja őket a bürokrata formákban, mintha azok szocialista formák lennének.

1) A XVIII. század kozmopolitizmusa az emberi gondolkodás bátor és nagy vívmánya volt. Visszaszerezte és átadta Európának a keleti kultúrák fényét és nagyságát. Megkezdte a népek között fennálló szellemi határok lerombolását. (Ebben a tekintetben Herder például jóval fölötte állt sok németnek, akik bár szellemileg nagyobbak voltak nála, de sohasem tudtak konkrét kérdésekben kikecmeregni a német vidékiesség kereteiből.)

2) Ezt szem előtt kell tartanunk, nehogy a sovinizmus csak a burzsoázia elleni harcban vezessen bennünket és szem elől tévesszük a bürokratizmus elleni harcot sorainkban.

legélénkebbek, a legmaradibbak és a legszivósabbak voltak minden letűnt osztály pusztulásának korában.

Ez a kissé dagályos bürokrataellenes szóáradatunk azonban csak falra-hányt borsó maradna, ha nem mondanánk meg: ki és mi a bürokrácia? Milyen réteg? Kikből tevődik össze? Hol van a gyökere? Hogyan keletkezik? Miért túrik az emberek? Valóban olyan ostobák a többezer éves harc után, amit az erőszak, az igazságtalanság, a fosztogatás és a kegyetlenség ellen folytattak?

Az osztály többé-kevésbbé szabatos meghatározásától eltérően — legalább is egyelőre — lehetetlen végleges választ adni erre a kérdésre. A bürokrácia fogalmát körülírással világosabban tudjuk meghatározni, mint definíciók útján. Mégpedig több oknál fogva, de leginkább azért, mert a jelenkor bürokráciája kialakulófélben, mozgásban lévő, éspedig olyan mozgásban lévő jelenség, amely meghatározott feltételek között mint elkerülhetetlen társadalmi szükségesség jelentkezik és jelentkezik — habár rövid tartamú (amennyiben az államkapitalizmus is mint elkerülhetetlen forma jelentkezik, habár néhol igen rövidtartamú és túlnyomórészt csak forma, viszont más körülmények között már a társadalmi fejlődés legnagyobb akadályává válik).

Például a hivatásos munkás-politikusok a hatalomért vívott harc (a forradalom) előtt és a harc idején, habár szellemükben és cselekedeteikkel az önmegtagadás és az áldozatkészség példaképei, tehát éppen ellentétei a bürokratizmusnak, mégis magukban hordozzák a bürokratizmus csíráját, mégpedig azért, hogy a politika (tehát: az emberek vezetése és irányítása) az egyedüli foglalkozásuk, hogy lemondtak a testi munkáról, vagy olyan szellemi munkáról, amely elősegíti a testi munka fejlesztését, tökéletesítését, vagy megkönnyítését (idetartozik a nevelői, a műszaki, a valóban művészi, tudományos, stb. munka). Hasonló a helyzet a párt centralizmusával is, amikor a forradalom idején minden fonalat a kezében összpontosít. Azonban a társadalom számára az említett feltételekben ez és az ilyen „bürokratizmus” mindennél fontosabb, olyasvalami, ami nélkül nem indulhat el és nem alakulhat át. Másképpen áll a helyzet, amikor a társadalom elérkezik odáig, hogy meglehet hivatásos politikusok nélkül, vagy legalább is azok nagyrésze nélkül, vagy központosított irányítás nélkül. Ekkor a hivatásos politikai munka és a párt (és az állam) központosított szerepe — a bürokratizmus forrásává válik, olyan erővé, amely gátolja a társadalom fejlődését. Azonban nemcsak a forradalmi proletár-pártok járnak így, hanem azok is, amelyek lemondtak a forradalomról és a hatalomért vívott harcot kizárólag békés formákban kívánják megvalósítani. Más formákban, de ez történik a burzsoá pártokkal vagy csoportokkal is, amelyek harcolnak vagy most térnek át az államkapitalista formákért vívott harcra. A nagyszámú szakszervezeti-, párt-, parlamenti- és egyéb fizetett bürokrácia, amelyre a proletariátusnak és a népnek szüksége van a tulajdonosok ellen vívott harcban és amelyet azért fizetnek, hogy kizárólag ezzel a harccal foglalkozzék, idővel, az államosítás után, úgyszólván máról-holnapra önálló erővé, a proletariátuson felülkerekedő hatalommá válik, — „vezeti” és „tanítja” a proletariátust, most már nemcsak a burzsoázia ellen vívott osztályharcban, de további életében is arra tanítja, hogy mély tisztelettel hajbókoljon a „vezérek” és „tanítók” valamint az azok-

nak kikiáltott élősdi „vezéri” és „tanítói” jogai előtt. A kapitalizmus pusztulása és államkapitalizmussá történő átalakulásának folyamata, néhol ilyenféle, másutt pedig másfajta szubjektív erők szül, amelyek majd ezt elvégzik, de a lényeg, a társadalom (a proletariátus) és a közgazdaság számára, egy és ugyanaz marad; fennmarad a kizsákmányoló viszony, ami abban jut kifejezésre, hogy a termelőknek nincsen döntő szavuk az érték többlet, illetve — a társadalmi termék felosztásában, mert ezt a bürokraták, a szakértők, az ideológusok és természetesen legtöbbször a politikai mozgalmak és a politikusok kisajátítják és megtartják maguknak.¹⁾

Az eddig kifejtettekből az következne, hogy a politikusok, pontosabban szólva: bizonyos politikai pártok és mozgalmak lennének, meghatározott körülményekben, a bürokratizmus alapvető szubjektív erői, gócpontjai, forrásai és hordozói. Azonban belőlük erednek — mert nem szakadhatnak el társadalmi alapjuktól — a bürokratizmus tagadásának, a bürokratizmus elleni harcnak első elemei is. Ez érthető is. A haladás, a demokrácia, a szocializmus, a forradalom és hasonló nagy és szép dolgok nevében lépnek fel és mert egyben mint élősdi erők is megnyilvánulnak, a proletár politikusok és általában a demokratikus politikusok, vagy a pártok egészükben véve nem kerülhetik el, hogy ellentmondó helyzetbe ne jussanak — illetve, hogy mindaddig szükségesegek a társadalom számára míg tart az osztályharc (politikai harc), viszont feleslegessé, teherre és élősdiékké válnak, amint eltűnik vagy gyengül az osztályharc, vagy annak egyes formái.

A munkásmozgalom vagy párt, különösen hatalomrajutásakor, okvetlenül ellentmondó helyzetbe kerül még akkor is, ha a legdemokratikusabb, a legforradalmibb és a legkövetkezetesebb módon kitart a szocializmus és a munkástömegek érdekei mellett. — Egyrészt az osztályellenség nyomása és a régre való visszatérés veszélye következtében fenn kell tartania és meg kell szilárdítania a hatalmat, — másrészt pedig le kell mondania a hatalomról (a további demokratizálódás érdekében, ami nélkül nincs és nem is lehet szoci-

1) Rendszerint a rendőrséget tartják a bürokratizmus és a bürokrata irányzatok legfőbb tényezőjének. Ez természetesen nem így van, habár a fentemlített irányzat, a rendőrségnél tűnik ki legvilágosabban és jut kifejezésre a legdurvább formákban, mert nyers erő alkalmazásával tartja fenn a rendszert. A rendőrség ebben az esetben is végső fokon csak a politika eszköze, illetve a szervezett politikai erők (a párté, a pártoké, az államé, stb.). Ugyanebbe a csoportba tartoznak, csak más (szellemi) szerepük van a társadalmi szervezeteknek is. Tehát, amilyen az uralkodó politika és amilyenek az uralmon lévő politikai szervezetek, végső fokon olyan rendőrség, a bíróság is, stb. Ez nem jelenti azt, hogy az uralkodó politikai csoport és a politika bizonyos körülmények között nem tulajdonít a rendőrségnek stb., nagyobb gyakorlati jelentőséget, mint a „tiszán” politikai szervezeteknek (pártnak). De ez csak a túlsúlyban lévő hatalmi formát tünteti fel, (a Szovjetszövetségben a rendőrséget, Jugoszláviában a pártét), azonban nem tagadja, hogy mind az egyik, mind a másik esetben a párt tartja kezében a tényleges hatalmat (illetve a Szovjetszövetségben csak egyik frakciója, amely túlnyomórészt, miután a végsőig bürokratikus a rendőrségre támaszkodik és kénytelen is rá támaszkodni), mert a párt is részét képezi — mégpedig alapvető részét — a hatalmi gépezetnek, illetve politikájának anyagi erőt képezi a párt is és a gépezet is.

alizmus és ami tulajdonképpen a tényleges szocialista fejlődés megnyilvánulása). A hatalomnak egyrészt tehát meg kell szilárdulnia, másrészt el kell halnia (demokratizálódnia). Ez az ellentmondás — amely különben egyetlen tulajdonos osztályra vagy pártra sem jellemző — azt mutatja, hogy milyen könnyen túlsúlyba kerülhetnek a bürokratikus irányzatok (a szocializmusra és a demokráciára kedvezőtlen körülmények következtében) és a szocialista viszonyok megrekedését eredményezhetik az államkapitalizmus formájában, és hogy milyen bonyolult, finom és nehéz munka a demokratikus és szocialista folyamat tudatos ösztökélése. Ez az egész folyamat és kérdés a gyakorlatban még azáltal is szövevényesebbé válik, mert a szocializmusért folyó harc szakaszonként, ellentmondásokon át történik. És mert az emberek, a mozgalmak, mint az objektív folyamatok tudatos hordozói, mindig csak koruk termékei, megtörténhet, hogy az egyik szakaszban megértik a progresszív folyamatot, és hordozóivá lesznek, míg a másik szakaszban ennek nem okvetlenül kell így történnie, és ezáltal legalább is elősegítik a megrekedésre törő irányzatokat.

Előrehaladni az említett ellentmondásos helyzet (a hatalom megszilárdítása — elhalása) ellenére, sőt éppen ennek keretén belül, megrekedés nélküli mozgást végezni szakasról-szakaszra — ebben rejlik ma a szocialista következetesség, forradalmiasság, demokratikusság és politikai képesség.¹⁾

Az eddig elmondottakból az következik, hogy a szocializmusnak, a szocialista mozgalomnak és minden igazi szocialistának megbékélhetetlenül meg kell békélnie azzal a ténnyel, hogy a bürokratizmus fenyegető veszélye mindaddig fennáll, míg osztályharc, állam, politika; és politikusok lesznek a világon²⁾.

Tehát nem az a probléma, hogy a bürokratizmust máról holnapra megszüntessük, hanem hogy a társadalom demokratikus intézményekkel biztosítsa magát a bürokratikus uralmával szemben, hogy lehetővé váljék a minél

1) Manapság sokat beszélnek arról, hogy Jugoszláviában a történelemben egyedülálló eset történik, — a politikai vezérek, illetve — a kommunisták, a kommunista párt önmaguk mondanak le a hatalomról. Ez igaz is, meg nem is. Tény az, hogy egyrészt lemondanak a hatalomról (például a gazdaságban, a közoktatásban, stb.), másrészt erősítik a hatalmat (az igazságszolgáltatásban, a választó szervekben, stb.). Azonban mégis egyedülálló eset a történelemben és pedig azért, mert elsősorban történik, hogy a hatalom, az állam megkezdi elhalását. Lehetséges, haladó és szocialista cselekedet lemondani a hatalomról, de csak annyiban, hogy ez a hatalom ne kerüljön mások kezébe, csak amennyiben senki sem férkőzhet hozzá (semilyen más osztály, vagy párt). A hatalomról való lemondás minden más esetben egyenlő az opportunizmussal és az árulással. Ugyanúgy, ahogyan a hatalom megtartása — ha nem fenyeget veszély, hogy másvalaki kezébe ragadják — nem más, mint bürokrata zsarnokság vagy legalább is arratörő irányzat.

2) Addig viszont minden bizonytalansággal lesz bölcsészet is, hogy tudományként tolmácsolja a világegyetem lényegét. Mert mindaddig még lesznek, akik bizonyítják az egy-isten kizárólagos létezését, reális kizsákmányoló osztályérdekeik céljából, addig minden bizonytalansággal van azokra is, akik bizonyítják a világ kizárólagos realitását, hogy védekezzenek és felszabaduljanak a kizsákmányolás alól. A materializmus, mint filozófiai rendszer akkor szűnik meg, amikor majd egy szép napon minden ember, ha nem is gondol rá, materialista módon fog gondolkodni.

zavartalanabb demokratikus fejlődés. Ez pedig azt jelenti, hogy az igazi szocialistának, amikor hatalomra kerül (ma pedig már akkor is ha nincs is hatalmon) — állandóan harcolnia kell, nemcsak az osztályellenség, hanem a bürokratizmus ellen is, tehát — fokozatosan eltüntetni a hatalmat ezzel pedig önmagát is!)... A burzsoázia és a proletariátus osztályharcának kibontakozásával és lecsendesedésével a bürokratizmus még harciasabb teremtménnyé lesz, amely képes lesz a történelem során tapasztalt legsúlyosabb, legkifinomultabb és leghamlettibb harcokra. Mert a küzdelem lefolyása olyan bonyolult és annyira kiéleződik, hogy ellentmondásokat vált ki nemcsak egyes politikai és társadalmi mozgalmakban (nálunk: a kominformizmus jelentkezése 1948 után, most pedig a „kommunista”-nyárspolgár-karrierista-bürokrata feltűnése), hanem ennek a gigászi drámának minden aktív résztvevőjében és minden egyénében is. Ennek a drámának a gyökerei visszanyúlnak a múltba, álmai és szavai pedig előre mutatnak. A szocialista tenger nemcsak kékség és tündöklő napsugár, — elképzelhetetlenül hatalmas vad viharokat is rejteget. Ezek a viharok mindent megérintenek — a távoli látóhatárt és a rejtett kikötőket, az emberi lélek minden kis zugát.

A szocializmus, az állam, a demokrácia, stb. elméleti, de gyakorlati kérdései körül is topoghatunk hosszadalmasan, de mihelyt a bürokrata vagy burzsoáz veszélytől való küzdelem kérdésére bukkanunk, ez a védelem vagy pusztaszólam vagy tehetetlenségé válik, amennyiben nem követik alaki és tényleges demokratikus intézkedések (mert ezt a kettőt nem lehet elválasztani egymástól).²⁾ A szocialista demokrácia halálhozó a bürokrácia és a burzsoázia számára is.³⁾

A demokrácia valóságát csakis tudományos, materialista „méterrel” mérjük és egyedül ezzel mérhető, ugyanis — azzal, hogy milyen mértékben jut kifejezésre a tömegnek, az osztálynak társadalmi helyzetéből és történelmi

1) A bürokratizmus a szocializmus elleni harcban szívóságot és formagazdagságot juttat majd kifejezésre. Meggyőződésem, hogy a bürokratikus bírálókat azok ellen a forradalmi szocialista erők ellen Jugoszláviában, amelyek felvették a harcot a szocialista demokráciáért, a jövőben „a szabad bíráló”, „a demokrácia” stb. „nevében” fog lebonyolódni, úgy hogy az elnyomott és elfojtott bürokrata elemek a burzsoáz maradványokkal fognak majd össze és egybeolvadnak velük. Már most is látható, hogy főként éppen a bukott „kommunista” bürokraták juttatják kifejezésre igazi természetüket — nyárspolgári felfogásukat, nyárspolgári szokásaikat, ideológiájukat, és jellemtelenségüket. A bürokratizmus voltaképpen kaput tár az opportunisták és osztályát vesztett nyárspolgár előtt.

2) Az a tény, hogy például nekünk Jugoszláviában harcolnunk kell a törvényesség tiszteletbentartásáért, ahelyett, hogy a törvények éreztetnék hatásvukat, ahogy meghozták őket, ez a tény egymagában is arra vall, hogy demokráciánk még nem konszolidálódott, hogy politikai és adminisztratív, valószínűleg bürokratikus tényezők hatnak, a törvények mellőzésével és azok ellenére.

3) Nem foglalkoztam alaposabban és külön a demokrácia kérdésével. Megemlítem viszont, hogy az egyéni szabadságok problémája sorsdöntő jelentőségű a szocializmusra és a szocialista demokráciára, de általában a demokráciára nézve is. Ezt a kérdést Kardely elvtárs már hangoztatta és fel is ölelte munkáiban.

szerepéből eredő érdeke, a politikai és más vezérek szubjektív szerepével ellentétben, vagy — másszóval — mennyire fejezi ki a vezérek szubjektív szerepe az osztály objektív érdekét. Csakis azzal „mérhető” — hogy ki milyen mértékben érvényesíti jogát, a munkatöbblet felosztásában. Minden más a kizsákmányoló osztályok elcsépelet szép meséje, úgyhogy a bürokráciától, eklektikán és hamisítványon kívül, e tekintetben sem hallhatunk semmi újat.

Sötétség és csend honol a Dunától a Sárga Tengerig terjedő beláthatatlan térség felett, ám a síma felület alatt az emberiség történetének felgyülemlett viharai és szenvedélyei tombolnak.

A kapitalizmus és annak társadalmi maradványai¹⁾ ellen vívott harc időszakában, az ellenzék és az ellenzékiek minden fajtájának megsemmisítése Sztalin zupás őrmester-papnövendék agyában és követőinek agyában, sőt mi több ellenségeinek is csakis a kapitalizmus végének tünhetett, továbbá annak bizonyítékául, hogy már felépült a szocialista társadalom. Mivel Sztalin materialista, még hozzá vulgáris, szubjektív materialista volt (ha ilyen egyáltalán létezhet), minden ellenséget azonosított a valósággal (a kapitalista világgal, helyesebben: a kapitalizmus visszaállításának veszélyével, tekintettel, hogy ez a veszély igen valószerűnek látszott, mert a munkásosztály gyenge volt és fennállt a kapitalista országok ostromzára, ami ellen küzdött és küzdenie kellett. Nem tartotta fontosnak, hogy szubjektíve milyen az illető, hanem csak azt, hogy kit képvisel objektíve (vagyis — ellensége-e a kapitalizmus ellen folyó kínos és súlyos harcban). Ezen az objektív alapon követte el Sztalin és gépezete minden ocsmányságát és elérte, hogy a tömegek mégis támogatták, habár a sokféle hamisítványokkal sem tudta őket meggyőzni arról, hogy tisztességes és jó célt szolgál ez a véres munka. Mindannyian hitték azonban, hogy ez mégis szocializmus, ha súlyos és kegyetlen is, — de szocializmus.

Az emberi tudat természetesen csak részben tükrözi az objektív folyamatokat, senki sem képes átfogóan megérteni korának és harcainak értelmét és jelentőségét.

Az, hogy Sztalin és társai milyen mértékben tudták felfogni a valóságot, annak nincs különösebb jelentősége, jöllehet ma már többé-kevésbé matematikai pontossággal ez is megállapítható, annak ellenére, hogy a hamisítványok tömkelege volt munkásságának legkiterjedtebb de egyben leghálátlanabb műve. Hiszen amikor az államkapitalista valóság és a bürokrata önkényuralom végérvényesen úrrá lett a nagy ország felett (a második világháború idején), a „szocialista” valóság megteremtőjének, hite, ha kelleetlenül is, de szintén megingott lényegét illetően (ami legutóbbi elméleti munkájából is látható: „A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetszövetségben”). Az eszmék, a jelszavak, a kormányzás módszerei, a politikai és eszmei harc módszerei, az ellenféllel való leszámolásra alkalmas kifogások stb., mindez kezdte felmondani a szolgálatot, az új — már kialakult bürokratikus valóságban, habár igen hatékony volt amíg ezt a valóságot létrehozta, míg ez a valóság is fejlődött és újat

1) Akkor kellett tulajdonképpen megoldani a demokratikus szocialista fejlődés igen bonyolult problémáját.

jelentett. Nemzetközi síkon mindez szintén erőteljes kifejezést kapott — a még tegnap érvényes módszerek, az „érdekvezetek felosztása” az „erőviszonyok kialakítása” stb. egyszerre veszítettek hatékonyságukból, sőt abszurdumnak bizonyultak. A véletlennek tulajdonítható-e a számtalan kudarc külső síkon és a háborgások bent az országban? S minél tovább tartott ennek a valóságnak emberi megtestesülése (Sztalin és uralkodó áramlata) annál jobban mélyült el a válság minden területen, — mert személyi hatalomról, egy olyan hatalomról volt szó, amely totalitárisabb volt, minden más hatalomnál a történelemben.

Ez a diktatúra még Sztalin életében elkerülhetetlenül megingott önmagában és kikezdte az egész rendszert, még pedig nem azért mert Sztalin sokáig élt, hanem a belső válság miatt és mert képtelen volt ezt külső kalandokkal „megoldani”. Ezért nem véletlen, hogy az utódok marakodni kezdtek, bár még ki sem hiült a pótolhatatlan halott teteme, de nem a vagyonért, mivel az elhunytak vagyona nem is volt, hanem közvetlenül a hataloméért (a pártban és az államigazgatásban) — a rendszer alapvető ereje körül, ezután pedig a kormányzás, az uralkodás rendszere felett.

A külföldi megfigyelő, amennyiben felfogta a hatalom jelentőségét a szovjet rendszerben, Sztalin épületének aláadását (nemcsak a párt és a kormány csúcsaiban történt személyi változások révén) a hataloméért vívott harcnak tekinthette, habár ilyesmi magában véve képtelenség, a hataloméért más okokból harcolnak, mert a hatalom meghatározott szándékok és irányzatok¹⁾ eszköze. A naív kommunisták és a hasonló közönség szemében ezek a változások a még nagyobb központosítást és éberség szükségét tükrözik, mivel eltűnt a központi, a legéberebb figura. Nyomban megmutatkozott azonban, hogy Sztalin halála objektíve egy kis sztalinista ellenes udvari puccs, amitől a szerencsétlen diktátor egész életében a legjobban félt.

Mint egyetemes rendszer, a bürokratizmus nem tarthatta fenn magát tovább a Szovjetszövetségben, új emberek után kellett kutatnia, akik gyorsan hozzákezdének mindannak eltávolításához, ami a központi személyiség, a diktátor halálával irányomta bélyegét a rendszerre és mozdulatlansága folytán továbbra követelte jogait és kiváltságait (a rendőrfőnökök, a Kreml és Moszkva katonai parancsnoksága és mások), abban a hiszemben, hogy Sztalint védve és támogatva, támogatják és őrzik az államot, a szocializmust, az Októberi Forradalom vívmányait és más egyebeket.

Felszínre tört egy bizonyos, már a sztalinizmus kebelében megfogamzott politikai áramlat, amely frakció áthatotta a totalitáris rendszer minden területét és szektorát. Központja a párt és a pártgépezet. Egyedül a párt lehet a központ, már csak azért is, mert az évek óta tartó nevelés következtében minden szovjet polgár, nemcsak a kommunisták, természetesnek veszi, hogy a párt dönt mindenről de leginkább azért, mert éppen a párt, a hatalom alap-

1) S így a szovjet kormány új intézkedései is, habár a rendszer fenntartására irányulnak, a trockizmus, buharinizmus, sőt mi több a „titoizmus” újjáéledésének tűnhetnek az ortodox sztalinisták szemében. Sztalin szemében pedig úgy tűnhetne, mintha bekövetkezett volna az, amitől legjobban félt és mintha legközelebbi munkatársai hitszegőknek bizonyulnának, akárcsak bűnpereinek dajkameséiben.

vető eszköze, olyan központ amelytől függnék a funkciók és ahonnan kifutnak a szálak!).

Adott feltételekben — habár már kaszttá vált és bürokratizálódott — a párt a legdemokratikusabb forma, mert más nincs, a párt mindent átfog, úgy hogy a legnagyobb objektivitás látszatát kelti és az állam egyetemes érdekeit képviseli.

Másként nem is lehet. A kapitalista magántulajdon és a társadalmi önkormányzati szervek híján, egyedül a politikai szerv játszhat központi és központosító szerepet, többek között azért is, mert már meghatározott (látszatra szocialista) ideológiát szívott magába²⁾. S ez a szerv a párt.

Mindaz ami Oroszországban történik egyedül a frakciók pártharcának az uralkodó kaszton belül folyó harcnak tekinthető, de egyben olyan harcként is értelmezhető, amely eredményeképpen tagadja a Sztalin típusú személyes diktatúra módszereit, stílusát s eszméit is, mert az ilyen típusú diktatúra kiélta magát és abszurdumként hatott már Sztalin idejében is. S az, hogy Sztalin tanítványai és munkatársai képviselik a tagadást, természetes is, mert nem azt örökölték, ami személyében őt illeti meg, (személyes diktatúráját), hanem csak a rendszert, amelyet csak úgy rendezhetnek, hogy abban, mint objektív tényben, megtagadják azt, ami szubjektív volt (Sztaliné), ami már nem is létezik többé csak mint maradvány.

Hogy milyen mértékben vannak tudatában ilyen eljárásaik objektív jelentőségének ez esetben mellékes.³⁾

S ezen a ponton téveszthet meg bennünket Maljenkov meséje a kollektív vezetés előnyéről a személyes vezetéssel szemben. Ez csak egy harci forma, amelyet Sztalin személyes diktatúrájának elemei és maradványai, valamint bárki személyes diktatúrája ellen kell alkalmaznia, mivel Maljenkovnak nincs és nem is lehetett bármilyen lényeges előnye a többi utóddal, mivel

1) Már régóta van szó Sztalin bonapartizmusáról a legkülönbözőbb formákban. Ez csak részben helyes. Helyénvalóbb lenne pártbonapartizmusról beszélni, amely először az uralkodó kaszt keretében alakult ki és csak később terjesztették ki az egész társadalomra. Sztalin parancsolt a pártnak, de mindig úgy, hogy a felülkerekedő áradatra és a pártbürokrácia áradatszerű hangulatára támaszkodott. Szétzúzta Lenin párt-demokráciáját, de mindig számolt a bürokratizált párt hangulatával, mert tudta, hogy ez mindennek az esze és a szíve (mármint a kaszté). Csakis erre a kasztra hallgatott és egyben formálta és befolyásolta is, szemében kizárólag az képviselte „a nép szavát”. A Szovjet-szövetségben a jelenlegi körülmények között bonapartizmus, vagy katonai diktátor nem törhet felszínre, ha előzőleg nem biztosítja magának a párt és a pártcsúcsok támogatását.

2) Nem az ideológia hívja elő a szerv létezését, működését és sajátosságát, hanem fordítva: az ideológia fejezi ki a pártot, mint meghatározott társadalmi irányzatú társadalmi (most bürokrata, egykor forradalmi) erőt. S ha ez az erő már megvan, akárcsak ideológiája is, akkor ez az ideológia kölcsönhatásában szintén hat erre az erőre.

3) Valamint a következő dolog: a fejlődés kezdeti ideológiai formája, a sztalinizmus tagadása a szovjet körülmények között csakis visszatérés lehet a Leninhez. Az antisztalinista valóságot antisztalinista dogmatikus formában kell bújtatni, de a Szovjetunióban ez egyelőre, csak a „nem revidiált”, „tiszta” leninizmus, „tiszta” elmélet képében lehetséges.

az elhunyt élvezettel szegte fejét a felszínre bukkanó embereknek. Maljenkov kénytelen síkra szállni a kollektív vezetés mellett, szubjektív és objektív okoknál fogva, — mert tekintélye csakély és mert az egyszemélyes uralom rendszere, amelyben egy személy „döntött” és „tudott” mindent, zsákutcába vezetett.¹⁾ Teljesen érthető, hogy Maljenkov idegesen és nagysietve a kollektív vezetés híve lett, a Szovjetszövetség egyedüli tényleges egyéniségének halála után. Ezzel azonban még nem szüntették meg a bürokratizmust, hiszen egyenlő mértékben érvényesülhet személyes vagy kollektív vezetéssel is, másrészt viszont természetes és lehetséges, — bürokratikus, de más rendszerben is — hogy egy személy főszerepet töltsön be a közösségben (pl.: Tito Jugoszláviában, Churchill a konzervatív pártban stb.) mert ez még nem mondja meg, hogy milyen a társadalmi rendszer. Maljenkov kollektívizmusa — mint szocialista elmélet, vagy gyakorlat a szocializmus irányába, nem megy tovább — Sztalin antikollektívizmusánál. Ezek csak formák. Maljenkov a körülmények következtében (a túlélt egyéni diktatura miatt) az előbbire kényszerült, míg Sztalin az utóbbira²⁾.

Maljenkov tehát kénytelen nagy garra kiállni a kollektív vezetés mellett, korlátozni és háttérbe szorítani azokat, akik egyéni diktaturára törekednének. — Ez már arról tanúskodik, hogy a Szovjetunió bürokratikus rendszerében az egyéni diktatúra rendszere zsákutcába jutott. S ha az ilyen típusu rendszer újból felülte fejét, ami aligha hihető, akkor csak a sztalini rendszer torzképe lehetne és igen gyorsan megbukna³⁾. A rendszer (a hatalom és a tulajdonjogi viszonyok) fenntartásának érdekében fel kell áldozni a sztalinista egyéni diktatúra elemeit, amelyben a rendőrség igen kimagasló szerepet játszott.

Ez a helyzet ma a Szovjetszövetségben és érdekövezetében.

1) Amíg személyiség alkotta a rendszert és maga is annak hatása alatt formálódott, addig érthető volt, de képtelenséggé fajult nyomban miután állandósult a rendszer és mint olyan hatni kezdett. Ekkor a személyiség már zavarja, mert szubjektív beavatkozásaival kényszerít gyakorol már kialakult objektív szükségleteire.

2) Mondhatnók, hogy Sztalin és Maljenkov egyszerű, majdnem szerény emberek (nem úznek luxust magánéletükben). Ez számos diktátor közös jellemvonása (ilyen volt Hitler is). Sztalin egyedül a jó konyhát és a jó itókat szerette. Habár Sztalin magánéletében egyszerű és szerény volt, a politikai és közéleti munkában nem hogy bírálatot, de még személyére kedvezőtlen véleményt sem tűrt meg. Egyéniségének ezen ellentmondásából kibújik a munkásmozgalomból született korszerű „szocialista” bürokrata jelleme: a hatalom megtestesítőjének bálványozása személyében, — és emberi voltának személytelensége. Voltaképpen ezek korunk fanatikusai és jósai egyszemélyben.

3) Ezenkívül Sztalin szívósan, kitartóan, az eszközöket nem válogatva küzdött a hatalomért. Azt, hogy az eszközöket nem válogatta meg, azt erkölcsileg és ideológiailag Oroszország objektív nehézségeivel indokolta, ami ma már képtelenség lenne. Ma már szemmel látható gonosztetnek, erőszaknak és csalásnak minősítenék, ha a hatalomra törő utat Sztalin módszereivel és eszközeivel valószínűsítenék meg. Ezen az úton indult el Beria is, de Beria nem volt Sztalin, hanem csak halvány mása és torzképe. S ezért Beria elmozdítása nem váltott ki és nem is válthat ki lényeges ingadozásokat a Szovjetunióban.

Ezzel azonban éppen azt bomlasztják, amit meg akartak óvni, — a rendszert. Rombolják ideológiai formáit, megingatják a szilárdságába, állandóságába és „helyénvalóságába” vetett hitet — mert éppen azt rombolják le, amit Sztalinnal és Sztalin bálványozásával tökéletesnek, szilárdnak és „következetesnek” szentesítettek. A szovjet bürokráciának éppen arról kell lemondania, ami sajátosságaira és nemcsak az ő sajátosságaira vonatkoztatható: a vezérről, az ideológusról, a központi figuráról, aki körül felsorakoznak (szabályszerint az egyén körül, kivételesen pedig kollektív figura körül). Személyes diktaturájával Sztalin már a kezdet kezdetén előre aláásta a bürokratikus rendszert.

Igazolódott, hogy Sztalin halálával lezárult a szovjet bürokratizmus, de általában a „szocialista bürokratizmus” egy korszaka. Hanyatlóban van a szocializmus „mindentudó”, „mindenható” és „csalhatatlan” vezéreinek kora.¹⁾ Ezzel kezdetét veszi az új korszak²⁾. De milyen korszak? Ez csakis a bürokratikus rendszer fokozatos gyengülésének korszaka. Még pedig nemcsak a Szovjetszövetségben, azonban ott is. Mert a Szovjetunióban belső és külső síkon olyan viszonyok uralkodnak, hogy alapját, „a társadalmi tulajdont”, csakis a felépítményén eszközölt változtatásokkal őrizheti meg és fejlesztheti. Az viszont, hogy Maljenkov kénytelen eltemetni a bürokratizmus sztalinista formáit, amit talán abban a reményben tesz, hogy általában fenntarthatja a bürokratizmust, csak bizonyítékul szolgálhat arra nézve, hogy ő sincs — mint sokan mások a történelemben — mindvégig tudatában a körülötte zajló objektív folyamatnak, amelyet neki vagy másvalakinek — oly mindegy — szubjektíve is képviselnie kell és megtestesítenie egy bizonyos fázisban.

A mai világban, melynek része a Szovjetszövetség is — az ellentétek (különböző rendszerek, történelmi hagyományok, osztályok stb.) harcában, ellentétes utakon — mind nagyobb erőre kap a népek egyesülésének folyamata. Senki sem élhet többé elszigetelten, egyetlen nemzet elszigetelt sorsának fogalma nem létezik többé, ami nem zárja ki, a sajátos, nemzeti utakat a fejlődés során. Most már számra és területre való tekintet nélkül sajátos (szocialista) utat követhetünk, de azzal, hogy ne szigetelődjünk el a többi országtól és a fennálló ellentétek szövevényében folyó harctól, természetesen a haladó erők oldalán. A bürokratizmus és a kapitalizmus ellen folyó küzdelem

1) Nekünk jugoszlávoknak ilyen típusú vezérünk sohasem volt. Egyes tendenciák, hasonlóan a legelevenebb bürokratikus tendenciákhoz, mindenáron ilyen figurát akartak csinálni Tito elvtársból. Külsőségekben meglehetősen messzire jutottak ezen az úton. Ez azonban nem Tito ügye volt, aki minden körülmények között forradalmi népvezér maradt, akit szoros és bensőséges személyes kapcsolatok fűznek a néphez és gondjaihoz-bajjaihoz.

2) Még Hume is szemünkre vethetné, hogy szubjektív ismerveket alkalmazunk, még pedig nem azért, mert valaminek a vége az új kezdetét jelenti, hanem azért, mert a „vég”, a „kezdet”, stb. csak számunkra kategóriák és nem az objektív realitás számára. Azt is tudjuk azonban, hogy nem lenne igaza, bármilyen mély és eredeti lenne is szkepticizmusa. A társadalmi realitások ugyanis attól függetlenül váltják fel egymást, hogy milyen színben tűnnek fel előttünk és meglátjuk-e őket egyáltalán. Gyakorlati ellenőrzéssel megállapítható viszont, hogy helytállóak-e és milyen mértékben helytállóak következtetéseink.

fokozatosan világméreteket ölt, tekintet nélkül a forma-tarkaságra, (még a bürokratikus és a kapitalista formákra is). Mi több, tekintet nélkül az egyes mozgalmak közötti belső különbségekre, manapság már megvannak a feltételek a munkásmozgalom egyesítésére. Ezen felül lehetőségek adódnak arra, hogy a munkásmozgalom általános gyarmatellenes és demokratikus fronttá fejlődjék¹).

Nem tarthatja fenn magát többé sokáig egyetlen egy magábazárt rendszer sem — bármilyen legyen is, anélkül, hogy ne lázítaná fel maga ellen az ország összes haladó erőit, de a külföldet is. Még Ázsiában sem képzelhetők el elszigetelt rendszerek. Oroszország nem az az Ázsia többé, mint ami volt, akkor, amikor Sztalin elzárta a külföld elől, nehogy olyan maradjon. Sztalin egy olyan rendszert teremtett, amely — elzárkózott a külföldtől, befelé pedig az orosz nemzettel határolta el, és hozzákapcsolta, valamint bürokráciájához, szokásaihoz és életformájához. Az egész életet szabályokba, sablonokba és előírásokba zárta. A szocializmus „névében” sokkal magasabb és vastagabb falakat emelt, mint amilyeneket bármikor emelhetett volna a feudális és cári Oroszország a burzsoá és demokratikus Európa ellen. Valamikor régen az Októberi Forradalom idején, a kapitalista világ elzárkózott a „bolsevik ügynököktől”, védekezett ellenük, de idővel másként fordult a helyzet. Így elzárkózni csak egy önmagával megelegetett és öntelt kaszt képes. Erre azonban kényszerült is. Ez volt talán az adott helyzetben egyedüli módja annak, hogy Oroszország (mint független ország) de a kaszt is fennmaradjon. Elszigetelésben manapság csak meghalni lehet, önmagunkat marcangolva — élni azonban nem.

Habár a Szovjetszövetség egykor joggal támasztott igényt arra, hogy a szocializmus melegágya²), amikor kezdett elzárkózni és menekülni a kapitalizmussal való nyílt harctól, amikor az állammal védelmezte a „szocialista államot”, s nem a szocializmussal és a szocialistatársadalmi viszonyokkal mind az államot, mind a szocializmust, — akkor fennakadt társadalmi viszonyainak s rövidesen a gazdasági fejlődésének menete is. A Szovjetunió Sztalin személyes diktatúrája alatt egy ideig mint államkapitalizmus, illetve — bürokratizmus fejlődött, ami viszonylagos ipari fejlődésben jutott kifejezésre, fokozatosan halmozta az ellentéteket: a bürokratizmus és az egyéni diktatúra, valamint a szocialista közgazdasági alapok (az államosított termelő eszközök és a társadalmisított termelési folyamat) között; az ideológiai monopolizmus és az új eszmei formákra irányuló törekvések között; a bürokrata nagyorosz nacionalizmus és a nemorosz népek között (a második világháború után pedig a leigázott Kelet-Európa népei között is); a formailag tökéletesített parlamentarizmus és a párt- és államapparátus valóban teljes önkénye között, a töme-

1) De ezek csak objektív feltételek. Az ilyen mozgalomhoz vezető út hosszú és megerőltető. Küzdelem lesz ez sok ellenség és számos megkövesedett előítéletté vált, elavult egykor szocialista, demokratikus és forradalmi, most pedig „szocialista”, „demokratikus” és „forradalmi” ideológia ellen.

2) Annak ellenére, hogy minden, úgy ezen a forradalmi, szocialista és hasonló központ elkerülhetlenségére vonatkozó állításban is, a jelen feltételek között szintén a hegemonizmus és az antidemokratikusság csírái rejlenek.

geknek a munkatermelékenység és az életszínvonal fejlesztésére irányuló törekvései, valamint az iparosítás és a kiéheztetés szubjektívista tervei és a tömegek jogfosztottsága között; a bürokrácia és a kolhozokban uralkodó rab-szolga viszonyok között; a nagyorosz bürokrácia agresszív imperialista terjeszkedése és az amerikai kapitalizmus között; az agresszív vállalkozások (pl. Koreában) és a békeszerető emberiség között; az egy helyben topogó bürokratizmus és a szocialista elmélet és gyakorlat fejlődése (pl. Jugoszláviában) között... stb., stb. Egyik kudarc a másikat követte. Egyetlen jóslatuk sem állta meg helyét, az élet mindig igen gyorsán megcáfolta őket. Sztalin „lángeszze” végül is ravasz és primitív önkényuralmi rutinként nyilvánul meg, amely mint minden rutin megfeneklik a számára idegen helyzetekben... S ha „a nagy kicsi”¹⁾ valóban Oroszországot akarja megmenteni s nemcsak befoltozni az egész rendszer kirívóbb réseit, azt egyedül úgy teheti meg... ha nekilát és kifelé, valamint befelé sok mindent megváltoztat. Oroszországban esetleg azt hiszik, hogy megőrizhetik érintetlenül a rendszert — és felszámolhatják a sztalinizmus maradványait (amely kifelé mint agresszív politika, befelé pedig mint a bürokratikus nyomás állandó kiélelése jutott kifejezésre), de ez valójában kivihetetlen, mivel az amit sztalinizmusnak nevezünk és amit alatta értünk, nemcsak egy egyén vagy egy fogalom, vagy csak egyéni diktatúra, hanem egy társadalmi valóság, mégpedig a bürokratikus valóság velege, magva. a rendszer legjobb, legerősebb és legtehetségesebb sarja. (A sztalinizmus egyben eszme is és megtestesítője is a bürokratizmusnak.)

Igy van ez valóban!

A sztalinizmus rombolásával kezdődött el a bürokratizmus rendszerének megdöntése is, mivel a kettő elválaszthatatlan egymástól. Oroszországban megátkozzák majd Sztalint és művét, mégpedig utódai, akik még nem fogták fel micsoda örvénybe taszította és veti őket a bürokratizmus. A rosszat, a már megöregedett „vezér és tanító” „hibáiban” és szenilitásában, a mentséget pedig a hibák orvoslásában és a személyes diktatúra elemeinek kiküszöbölésében vélik felfedezni... Erre számtalan bizonyítékot hozhatunk fel, mind külső mind belső síkon.

A reális „kollektív vezetőség” az irreális Sztalinnal ellentétben, látja a gazdasági válságot, valamint azt, hogy a rendőrség — a rendszer őrének — teljhatalma és garázdálkodása, veszélyezteti magát a rendszert, stb. Nem állítja magát azzal, hogy a jelen helyzetben kiterjesztheti rendszerét. Igyekszik gyorsan helyrehozni a dolgokat érdekövetében, de a régi kipróbált bürokratikus módszerekkel. Más módszert nem is alkalmazhat. Egymás után buk-nak meg a kelet-európai kormányok, sorjában beismerik hibáikat és elátkozzák azt, amit még tegnap istenítettek. De már ez is ellenkezője annak, amit esetleg el akartak érni — ellenkezője a bürokratizmus és az orosz hegemonia megszilárdításának, s ez már bátorítja a tömegeket, azt az érzést kelti bennük, hogy ez a rendszer sem örökkévaló, hogy változik és változnia kell, ha másképp nem — hát önnönmagából, lassan, kínos vajúdasban, a tömegek hallat-

¹⁾ Szójáték: „velikij Malyenkov” = „nagy Malyenkov” (Malyenkov a malyenkij-ből — kicsiből ered).

lan szenvedései közepette, de mégis... A demokratikus folyamat elindul, mégha bürokratikus formába, bürokratikus mezbe öltöztetve is. Utat tör magának, mindegy hogy hogyan, de utat tör. Mindegy az is, hogy a vezetők tudatos akaratából, vagy a tömegek áradatszerű nyomásának és az objektív valóság következtében... Az élet a leghatalmasabb és egyedüli erő, soha senki sem igazta le...

Kelet-Európa (Németország, Csehszlovákia stb.) dolgozó tömegei (és a maguk módján a „matyuska” Oroszország tömegei szintén), vérükkel pecsételték meg a bürokratikus sztalinista uralom végének kezdetét. Megnyitották a tűzhányó kráterét, amely fölött már bomlófélben vannak a véres és bonyolult bürokratikus társadalmi viszonyok szövedékei. A tűzhányó nem nyugszik, rettegésbe ejti a különben is gyáva és fejvesztett bürokráciát¹). De tévednek mindazok, akik azt hiszik, hogy máról-holnapra kitör és porrá zúzza az egész rendszert. A szovjet rendszer manapság szétesőben van, nem ihleti a forradalom, sem szervezett forradalmi erő. Ennek oka részben a rendszer természete (a Szovjetszövetségben nincs magántulajdon és a tömegek nem lázadnak ellene, mint olyan ellen, hanem a felépítmény, azok ellen a viszonyok ellen, amelyek szemmel láthatóan nem állnak összhangban a tulajdon általános nemzeti — államosított jellegével). De az adott heyzet folytán is. Ezenfelül ma minden forradalom Oroszország imperialista feldarabolását eredményezné. Ez az, amivel egyetlenegy nemzet, még a kis nemzetek sem értenek egyet, a forradalom pedig sohasem „értett egyet”, mivel éppen a forradalom jelképezi a népek ifjúságát és szabadságát. A tömegek passzív és aktív ellenállása aláássa az egész rendszert, oda vezet, hogy még az uralmon lévők szemében is abszurdumnak tűnik. Irreális a Nyugat, ha arra számít, hogy a tömegmegmozdulások az egész rendszer bukásához vezethetnek — ehhez nincsenek meg sem a külső, sem a belső lehetőségek²).

Meddő dolog és neveléses azt hinni, hogy a Nyugat különféle kapcsolataival, propagandájával és hasonló eszközökkel „forradalmat” idézhet elő. Ez a nyugati beavatkozás és nyomás-gyakorlás csak fékezheti a bürokratizmus széthullásának folyamatát. Mert mihelyt felüti fejét a régire való visszatérés veszélye, — a Nyugat nyomásával csak a régít kínálja és kínálhatja (mivel régi összeköttetéseiről, érdekeltségekről, profitokról stb. álmodozik) — újból erőre kap az adminisztratív nyomás és erősödik a bürokratizmus — a tömegek pedig és objektív érdekeik támogatják ezt a jelenséget, mert nem kívánják és nem kívánhatják a visszatérést a régi kapitalista viszonyokra. A bürokratizmus tulajdonképpen a kapitalizmus — szocializmus viszályából ered, tekin-

1) Sztalint rendszerint igen bátornak tűntetik fel. Minden bizonnyal igen bátor volt, de a politikában meg sem közelíti például Titot — aki olyan egyenes és merész, aki nyíltan éppen az erősebb ellen lázadt fel. Sztalin az a tipikus politikus volt, aki lesben állva vár, sajátos típusa az opportunistának, aki szívós védekezésében — és kész váratlanul lesujtani, amikor teljesen biztos a sikerben. Ezért támadt így Jugoszláviára is — így kellett tennie — melleleg azt hitte, hogy Jugoszlávia gyenge.

2) Így történt, hogy az eszmei és gyakorlati értelemben vett legnagyobb ellenforradalmárok áhítják a forradalmat (valójában — az ellenforradalmat) Oroszországban.

tet nélkül arra, hogy milyen formát ölt ez a veszély (a Nyugaton túlnyomórészt gazdaságát, a Keleten túlnyomórészt politikait).

Ahhoz, hogy nyilvánvaló és tudatos változás kezdődjön Keleten, még sok mindennek kell történnie. Az alap és a felépítmény közötti ellentmondásoknak jobban ki kell domborodniuk az egész felépítményben, külön pedig az ideológiában; a felépítménynek abszurdummá kell válnia, az uralkodó kasztnak szét-esnie, szétbomlania, önnönmagát — önnönmaga és mindenki előtt — feleslegessé és értelmetlenné kell tennie póre kegyetlenségével és parazitizmusával.

Ez pedig a vég.

De most még csak az elején vagyunk. A kezdet megközelítően pontos értékelése viszont, rendkívül fontos, mert a különböző álláspontok gyorsíthatják vagy lassíthatják a bürokratizmus bukásának folyamatát.

Alaptalan lenne és egyben ostobaság, ha azt hinnők, hogy a bürokratizmus bukása a Szovjetúnióban jugoszláv formákban és utakon bonyolódik le. Hogy a bürokratizmus már ott is tarthatatlan a jelenlegi, tulajdonképpen szocialista közgazdasági alapon, az már önmagában is világos. De azt is be kell látni, hogy nem fog ugyanazon az úton lebonyolódni, mint Jugoszláviában. Mégpedig főként a következő okokból: először ott már egy rég kialakult, már bomlásnak indult bürokratizmusról, míg Jugoszláviában fiatal, kiforratlan bürokratizmusról volt szó, s természetes, hogy az előbbi hevesebben védekezik, mert „szocializmusként” bevesődött a bürokraták, de mások felfogásába is, úgy hogy koponyáikban minden változás árulásnak tűnik majd. Heves, erőszakos, kíméletlen viszályok várhatók; másodsor a Szovjetszövetségben hiányzik a forradalmi együttes, amelynek gyökerei közvetlenül a forradalomba nyúlnának vissza, hogy onnan merítsék szokásaikat és hagyományaikat, mint Jugoszláviában, és természetes, hogy ott egy meghatározott csoport nem válik egykönnyen sem tudatossá, sem bátorrá, hogy eszmeileg felkészülten új utakat egyengessen; harmadsor, miután egy kialakult rendszerről van szó és mivel a folyamat abban indult el, nyelvezete, ideológiája és módszere csakis bürokratikus lehet¹⁾, illetve — dogmatikus. Ezek szerint minden igen álcázott formákban bonyolódik majd le, a tömegeknek tett engedmények, ame-

1) Béria ellen emelt vádak tartalma és közzététele többé-kevésbé azonos a 15 évvel ezelőtt a trockisták és buharinisták, vagy a Slánsky, Rajk és mások ellen emelt vádakkal. Most ő, akárcsak Sztalin sok más uszályhordozója kénytelen kiinni a méregpoharat, amelyet oly sokszor készítettek másoknak. Az, ahogyan Bériát megvádolták, szintén Sztalin rutinjának maradványa. Különben ez az egyedüli nyelv, amelyet a bürokrata közönség, amelyhez a „kollektív vezetőség” szól, meg tud érteni, megérthet és megszokott. Ezek a külsőségek vezettek félre egyes közírókat a Nyugaton, de nálunk is, úgy hogy Béria eltávolítása és Sztalin ellenfeleinek eltávolítása között hasonlóságot fedeztek fel. Pedig fordítva van: Sztalin akkor tüntette el ellenfeleit, amikor a bürokrácia felfelé ívelt, Maljenkov, amikor a bürokratizmus válságát éli. Sztalin a zsarnokság ellenzékét semmisítette meg, Maljenkov pedig a bürokrata zsarnokot. Ez a különbség azonban még jelenti azt, hogy Maljenkov nem harcol a hatalomért. Maljenkov is harcol a hatalomért, de csak úgy kaparinthatja meg, ha rombolja a bürokratikus rendszer sztalinista pilléreit, habár sztalinista módszerek segítségével, de az adott rendszerben ez az egyedül érthető és lehetséges mód.

lyekre egyes csoportok kényszerülnek az egymásközötti harcban, „szocialista” demagógiától hemzsegnék majd; negyedszer, Jugoszláviában az antibürokratikus fejlődés, harcba szállt egy nagyhatalom hegemoniája ellen is, ezáltal a tömegek is könnyebben tömörültek a bürokratizmus, mint idegen ügynökség ellen, ami viszont nem érvényes és nem is lehet érvényes a Szovjetunió tekintetében; ötödször, és ez a legfontosabb a Szovjetszövetség (és benne Oroszország) nagy világhatalommá lett, bürokráciája már megízlelte az imperialista térhódításokat és minden szovjet kormány arra fog törekedni, hogy legalább megőrizze ezeket, nehogy hirtelen elveszítse ezeknek a rétegeknek a támogatását; ez a törekvés a kormány, a bürokrácia, de a tömegek tudatában is hamisan, de meggyőzően jelentkezik ugyanakkor abban tényleges színben is, (amennyiben tart és fokozódik a Nyugat nyomása) mint szükségszerű védelem az esetleges összeesküvések és más imperialista hatalmak támadásával szemben¹).

Ezek szerint: a szovjet bürokrácia ezideig ellenálló és majdnem mentes minden kapitalista bírálattal és mindazokkal az irányzatokkal szemben, amelyek Kelet-Európában vissza akarják állítani a régi állapotokat és ilyen lesz a jövőben is, de gyengének bizonyul minden tényleg szocialista, tényleg demokratikus, békeszerető és antiimperialista bírálattal szemben, (mint például a szocializmust és az egyenjogúságot védő Jugoszlávia bírálataival szemben). Az imperialista nyomás, de a kompromisszum a nagy orosz imperializmussal (amely csak ideiglenes) sem gyorsíthatja meg a bürokratizmus bukásának folyamatát és nem járhat lényeges eredménnyel.

Abszurdumnak tűnik, de mintha éppen ez lenne a helyzet: minél gyakrabban ütközik meg a Szovjetszövetség a tényleg demokratikus és békeszerető irányzatokkal, annál tehetetlenebbé és sebezhetőbbé válik — külső és belső síkon. Ezt bizonyítja a szovjet kormány hadjárata Jugoszlávia ellen. De nemcsak Jugoszlávia esetében, hanem mindig, amikor a szovjet hegemonista bürokrácia a tényleg demokratikus és békeszerető erőkbe ütközik. Tehát csak az a politika helyénvaló és hatékony, amely fokozza a véderőket a szovjet agresszív bürokráciával szemben, míg ugyanakkor szemmel láthatóan nem fenyegeti agresszióval a Szovjetuniót. Magabazárkózva, egyedül a védekező világgal szemben, nem tudja többé elviselni az elzárkózást és kénytelen változni. Csakis objektív alapon a saját javára, a belső és külső szocialista, demokratikus és békeszerető erők javára változhat — mert tulajdonképpen ez az egyedüli változás s nem az, amely valamilyen imperialista törekvések javát szolgálja.

1) Ezzel kapcsolatban minden igazságtalan nyomás-gyakorlás vagy az a politika, hogy kihasználják Oroszország mai belső gyengeségeit igazságtalan engedmények kicsikarására, csak fékezi a bürokratizmus széthullásának folyamatát és fokozza a bürokratikus irányzatokat. Egy agresszív és kihívás nélküli támadás csak felsorakoztatná a bürokrácia mögött a hatalmas orosz nemzetet, — és talán nemcsak az orosz nemzetet, hanem a szovjet területek többi népét is. Nem véletlen, hogy Sztalin Hitler támadása idején egyetlen szóval sem védte a szocializmust a Szovjetunióban, mert tudta, hogy az oroszokat könnyű mozgósítani a haza védelmében az imperialista támadással és fosztogatással szemben, de annál nehezebb a rendszer védelmében.

Ez a valóság. Akár szép, akár visszataszító, mégis — ilyen.

Magától érthetődik, hogy a jugoszlávok nem bírálhatják semilyen más szemszögből a Szovjetuniót, mint az eddigiből, azaz szocialista szemszögből. Mind elméleti, mind gyakorlati síkon. A szabadok és függetlenek szemszögéből, akárcsak eddig. Ezen a síkor győzedelmeskedett Jugoszlávia is és a szocializmus is. Ezekben a pozíciókon kell megmaradnunk. S mint ahogy mondtam, nemcsak azért, mert ez a bírálat hatékonyan bizonyult a nagyorosz imperializmussal szemben, hanem mert hatékony fegyver is a szocialista valóságért vívott harcban, az országon belül; mégpedig csak azért, mivel minden más bírálat a kapitalista irányzatok újjáélesztését és a bürokratikus tendenciák erősítését jelentené hazánkban, de máshol is szerte a világon. Ki kell tartanunk ennél a bírálatnál egy másik, új világ miatt is. A népek a kapitalizmusból a szocializmusba vezető úton már haladnak ez új világ felé, habár diktatúrákon, háborúkon, forradalmakon, rabláson és erőszakon keresztül, de mégis — haladnak.

Ez az út egy olyan világ felé vezet, amelyben a tényleges szabadság és az emberiség igazán szabad társulásának első cselekedete csakis bármely ország, bármely mozgalom, párt vagy személyiség eszmei, politikai, anyagi hegemóniájának és monopóliumának megszüntetését képezheti. Ez a világ még távol van, csak a tudat és a valóság láthatárain létezik. Azonban már megfogamzott a régi világ kebelében, mind Keleten mind Nyugaton. Míg rothad a régi, új csírák és új erők törnek fel. Sarjad már az új világ ezen a jugoszláv sziklán, amelyről szikrákat csíhol a minden oldalról jövő súlyos ütés... A pörölycsapások zuhataga nem képes szétzúzni a sziklát, de fel-felgyúlnak a kipattanó szikrák...

POST SCRIPTUM

„A vég kezdete és a kezdet kezdete”-című cikkem már sajtó alatt volt, amikor kezembe került a „Pravda” augusztus 9-i száma Malenkovnak a Legfelső Szovjet ülészakán tartott beszédével.

Malenkov első jelentősebb nyilvános fellépése a hatalom átvétele után hosszabb kommentárt érdemelne, habár lényegesebb észrevételeket nem igen fűzhetnék már ismertetett megállapításaimhoz.

Az elképzelt kommentár lényegét azonban mégis papírra vetem.

Úgy látszik a történelem mégis megismétlődik, mégpedig mint bohózat az egykori drámának. A formájában és tartalmában is sztalin módszer, amely alól Malenkov egy milliméterre sem tudott kibújni, habár az élet mást követelne tőle, nemcsak a rendszer társadalmi és szellemi korlátoltságát illusztrálja, hanem jelentősebb képviselőinek társadalmi és szellemi korlátoltságát is. Malenkov azt a látszatot keltette, mintha megszilárdítaná a bürokratizmust, mert a bürokrácia különben nem értette volna meg, s mégis sok tekintetben változtatnia kellett a sztalinizmuson éppen ennek a bürokráciának nevében. Sztalin a nehézipart jelenti — a sajátos, elsődleges felhalmozást. Jóllehet Sztalin közben felszámolta a forradalmat — bárkinél is jobban növelte és kibővítette Oroszország hatalmát és nagyságát. Legfőbb feladatként Malenkov most a könnyűipar fejlődését tűzi ki, amit természetesen a széles tö-

megek szükségleteivel indokol. Igen szerény feladatok ezek — céljuk fenntartani a rendszert és biztosítani az eddigi térhódításokat. Nem tart igényt „új” elméleti „újdonságokra”. Előre látható, hogy uralmát nem övezi majd dicsfény. Előde másként festett, még akkor is, ha nem viselte a fényes generaliszsimuszi egyenruhát, hanem ugyanazt a „sztalinkát” (sztalin-bluz), amelyben Maljenkov kezdi meg pályafutását. Napóleon Bonaparte véget vetett a forradalomnak és a francia burzsoázia császára lett, de olyan császár, akivel a burzsoázia is torkig volt. Őt a mindenben szerény Lajos Fülöp és végül III. Napóleon (a kis Napóleon) követte. Habár Oroszország még nem jutott el III. Napóleonig, mégis valahol a polgár-királynál, a mindenben szerény bürokrata cárnál tart.

Maljenkovnak van érzéke az apró gyakorlati kérdésekhez és az olcsó demagógiához.

Legfőbb és úgy látszik egyedüli tulajdonsága az empirizmus.

Mintha valóban azt hinné, hogy a világ olyan naív és ostoba, mint ahogy azt ő elképzeli. Ez rövid észre vall!

Külpolitikai kérdésekben nagylelkűen bókol egyes népeknek és államoknak: a dicső olasz nép, a francia nagyság megújrodása, olyan nagy állam mint India stb. A koreai kudarc, amely Észak-Korea lakosságát 9 millióról 3 millióra csökkentette, szavai nyomán fennséges győzelemként tárul elénk. Mi több, a Jugoszláviával való viszony normalizálását „észrevétlenül”, a látszatra hasonló görög probléma megoldása mellé állította és az érdemet természetesen a szovjet kormány kezdeményezésének tulajdonította, habár ez esetben, legalább is ami Jugoszláviát illeti, az egyik legnagyobb történelmi győzelemről van szó, még pedig olyanról, amelyet nem nevezhetünk egyik állam győzelmének a másik felett, hanem az új társadalmi viszonyok és az új eszmék diadalának a régi viszonyok és eszmék felett, tehát olyan győzelemnek, amely előtt, hasonlóan a küzdelemhez magához, nem lehet szemet hunyni, sem elkenődni. Bár nyilvánvaló, hogy a közszükségleti cikkek termelésének fokozására irányuló szükségletek nem tulajdoníthatók sem Maljenkov, sem bárki más tudatos akarátának, hanem a gazdasági és társadalmi szükségletnek, a tömegek felé mégis buzdító, de egyben leereszkedő ígéretekkel harangozzák be a könnyűipar fejlesztését. A nehézipar sem erőltethető a végtelenségig, ha nem vetnek számot az alapvető „nyersanyaggal” (vagyis — az emberekkel). Ahhoz, hogy az emberek termelhessenek, mindennek előtt a munkaerő újratermelését kell biztosítani. Hasonló a helyzet a kolhozokkal is...

Maljenkov nem látja, hogy az egész rendszer már a tönk szélén áll. Csak a kézzelfogható nehézségekre reagál, még pedig rutinizott „bolsevik” határozottsággal. A bürokratizmus válsága azonban egyre nő és őt is túlnövi. Abban a reményben, hogy megőrizheti és átalakíthatja az egész rendszert, kénytelen antisztalinista módon reagálni a válságra, ami egyelőre a társadalom kebelében érlelődő új objektív folyamat vak eszközévé teszi. Maljenkov nem képviseli és nem is képviselheti az újat, még arra sem képes, hogy szétfeszítse ezeket a bürokratikus kereteket, hát még ahhoz, hogy szétzúzza őket. De miután a mindennapi élet készíti a sztalinizmus — a bürokratizmus életadó nedvének — rombolására, kénytelen egyengetni az utat az új előtt. Elindítja a

válságot, s már el is indította. Malyenkov egy átmeneti forma, sztalinizmus kicsiben, hanyatló sztalinizmus. A bürokratikus mezőből már kivirít a demokrácia.

Nem leplezhető többé a Szovjetunió bürokratikus rendszerének válsága, amelyet a jugoszlávok már régen jeleztek. Világosan megnyilvánul a rendszer képviselőinek szavaiban is. Malyenkov síránkozik az áru gyenge minősége, a rentábilis vállalatok rovására élő számtalan ráfizetéssel dolgozó üzem miatt a kolhozokban folyó pazarlás és garázdálkodás felett stb. Van is neki miért! Azt hiszi, hogy kiküszöbölheti az apparátus tökéletesítésével az éberség, a felelősség stb. fokozásával a bajokat. A probléma voltaképpen a rendszerben, a bürokratikus vezetésben rejlik. Letartóztathatja akár az emberek tizeit, százait, ezreket és milliókat is — ha ma ilyesmi egyáltalán még kivihető, — de a problémát tényleges munkásirányítás nélkül nem oldhatja meg.

De az ilyen bűnös gondolatok távol állanak tőle. Hát még a tettek!

Az igen gondosan és pontról-pontra összeállított beszédben a legnevetesegebb, amikor Malyenkov „demokráciásdit” jászik és kijelenti, hogy „a kormány szükségesnek tartja jelenteni a Legfelsőbb Szovjetnek, hogy az Egyesült Államok a hidrogén bomba gyártása terén sem monopolisták,” habár mindenki előtt világos, hogy ezt a kormány az Amerikai Egyesült Államoknak és tömbjének, nem pedig a Legfelsőbb Szovjetnek jelentette be; mellékesen mondva önmagát bátorítja, mint amikor valaki az erdőben hangosan füttyűrészt.

Hogy a szovjet bürokratizmus milyen mélyre süllyedt a szubjektív idealizmus mocsarába, az legjobban abból látható, hogy Malyenkov a győzelem alapjául a társadalmi fejlődés törvényeinek tudományos felismerését veszi. De mi történjék azokkal, akik nem tudják, illetve nem olvasták ezeket a törvényeket? Ezek szemmel látható, hogy halálra vannak ítélve. S az, hogy mégis élnek, e szerint a „filozofia” szeriént, a pusztá véletlennek, vagy csodának tulajdonítható! Tulajdonképpen minden a fejetetején áll: mivel ismerjük a fejlődés törvényeit, tartsuk csak magunkat azokhoz és minden rendjén lesz! De éppen a társadalmi fejlődésre szüntelenül érvényes, hogy a gyakorlatból mérítsük törvényeinket — tehát — a társadalom állandóan változik, ezzel pedig a gyakorlat és az ismeretek is.

A Legelső Szovjet fent említett ülése szintén a már hagyományossá vált egyhangú unalomban folyt le. Másképp nem is történhetett: amint valami nincs és nem is lehet, és úgy tesz mintha az volna, ami nincs és nem is lehet (vagyis a parlament). A szónokokat kiválogatták. Bériának szándékosan nem szenteltek jelentősebb figyelmet, azonkívül, hogy egy grúziai (hogy a „nyilvánosság” lássa, hogy Béria még saját nemzetében sem eresztett gyökeret), a grúziai nép „nevében” kiöntötte a „gruz nép elkeseredését” az „imperialisták ügynöke”, egyébként az élen, aki 15 évig helyettesítette Sztalint az állambiztonságban. És hogy mint mindig, ez alkalommal is úgy tűnjön, hogy minden réteg egységesen támogatja a kormány költségvetési javaslatát, a „kulturmunkások nevében” felszólalt a banális és savanykás Nikoláj Tihonov is, a Jugoszláviáról szóló versek költője — míg Jugoszlávia divatban „volt” és Jugoszlávia rágalmazója, amikor Jugoszlávia „kiment” a divatból! Tihonov a szokásos módon megállapította, hogy a szovjet irodalom és általában a kultúra, a nagy teljesítmé-

nyek ellenére sem elégíti ki a szovjet polgár magasszínvonalú követelményeit. Követelte tehát a kulturtrégerektől, tanulmányozzák jobban az életet, a valóságot stb. de az egyszerű embereket is, mert istenem Sztalin nincs többé, hogy őt tanulmányozzák és az ő révén az egyszerű embereket, a népet is. Azt pedig, hogy miképpen tegyék ezt — azt nem mondja meg — mert nem is mondhatja, mert azok ott fenn is mondják, de egy szóval sem, hogy miképpen. Ebből a rügyből, amely a forradalom elleni nyárspolgári tiltakozásnak indult, nem nyílhatott virág annak ellenére, hogy a bürokraták bőségesen öntözték az egyszerű emberek eszközeiből. A régi és elavult figurán kívül, amely szerint a költségvetés számjegyeiben a kommunizmus költészete rejlik — most sem tudott mást mondani. Hogy csicseregne az amerikai Tihonov, az amerikai számjegyek alapján, csak ha a bürokraták megfizetnék érte. Valóban a költő méltó gazdájához!

Az élet, a gondolat és a költészet elfonnyadása ...

Almási Gábor

Padéji emlékmű (részlet)